

III RIIGIKOGU

3. istungjärk. **Protokoll nr. 58 (24).**

1927. a.

III Riigikogu koosolek 29. märtsil 1927. a. kell 11.

Kokku on tulnud 92 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Teemant**, rahaminister **L. Sepp**, välisminister **Fr. Akel**, siseminister **J. Hünerson**, haridusminister **J. Lattik**, sõjaminister **N. Reek**, teedeminister **A. Kerem**, kohtuminister **O. Tief**, töö-hoolekandeminister **J. Masing**, kaubandus-tööstusminister **K. Kornel**.

Päevakord:

1. Firmade seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

2. Äride registreerimise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

3. Riigivaranduste igasuguste kahjude vastu kinnitamise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

4. Eesti ja Läti vahel 19. oktoobril 1920. a. Riias sõlmitud konventsiooni riigipiiri ja piiräärse maariba elanikkude õiguste kohta ja 1. novembril 1923. a. Tallinnas sõlmitud täiendava piirilepingu muutmise protokollki kinnitamise seadus — II lugemisel.

5. Eesti ja Briti vahelise rahatransfertide vahetamise kokkuleppe lisaartiklite kinnitamise seadus — II lugemisel.

6. Revideeritud Berni kirjandus- ja kunsti-teoste kaitse konventsiooniga ja selle lisaprotokolliga ühinemise seadus — II lugemisel.

7. Riigiasutustes eraisikutele ja asutustele maaplaanide, hindamise- ja piiridokumentide valmistamise ja õigekstunnistamise seadus — II lugemisel.

8. Tempelmaksu seaduse muutmise seadus — tempelmaksu seaduse komisjoni ettepanek.

9. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1927./1928. aastaks — II lugemisel.

10. Vene Nõukogude vägede poolt tehtud sõjakahjude ja rekvisitsioonide tasumise seaduse täiendamise seadus — II lugemisel.

11. Riigiteenijate haiguskindlustusseadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **K. Einbund**, pärast abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal sekretär **M. Juhkam**.

Koosolek algab kell 11.15 min.

1. Päevakorra Juhataja **K. Ein-täiendamine. bund:** Avan Riigikogu koosoleku. Päevakord on juhatus poolt määratud. Rkl. Voiman'ilt on ettepanek, võtta päevakorra esimeseks punktiks komisjonide täiendavad valimised. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Enne päevakorra juurde asumist on sõna sekretäril teadaande korras.

2. Teadaand- Sekretär **M. Juhkam:** mine komisjo- Riigikogu juhatus poolt ni antud ja Va- on antud: 1. Eesti ja bariigi Valit- Kreeka vahelise kauba- susele tagasi- ja laevanduslepingu kin- antud seaduseel- nitamise seaduseelnõu ra- nõude kohta. haasjanduse komisjoni.

2. Omavalitsuste ja mõnede riigimaksude omavalitsuste poolt vastuvaidlemata korras sissenõudmise seaduseelnõu — Vabariigi Valitsusele tagasi.

3. Komisjonide Juhataja **K. Ein-täiendavad bund:** Rkl. Voiman'ilt valimised. on ettepanek, valida 1) ra- haasjanduse komisjoni rkl. Elisson'i asemele rkl. Ast.

2) Sotsiaalkomisjoni rkl. Adamson'i asemele rkl. Voiman.

3) Kodukorra komisjoni rkl. Virma asemele rkl. Adamson.

Kavatsen hääletada kõik ettepanekud korraga, selle vastu ei vaielda. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on tähendatud kandidaadid vastavatesse komisjoni- desse valitud.

4. Firmade Redaktsiooni komis- seadus — re- joni aruandja **O. Gus- daktsioon. tavson** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega redaktsiooni komisjoni muudatused 1—5.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Firmade seaduse“ lõplik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmiste muudatus- tega:

1. §2. esimene rida: Ainuisiklise, p. o. „Ai- nuisikulise“;

2. § 4. teine lõige vastu võtta järgmises redaktsioonis: „Usaldusühingu firma ei või sisaldada ainult osamaksuga vastutava osaniku nime.“
3. § 6. teine rida: seda nime, p. o. „selle nime“;
4. § 8. teine lõige vastu võtta järgmises redaktsioonis: „Kui äri lepingu põhjal üle läheb uuele omanikule, võib uus omanik edasi tarvitada registreeritud firmat, kui endine omanik või tema pärijad annavad selleks kirjaliku nõusoleku.“
5. § 12. teises lõikes peale sõnade „huvide vastu“ kustutada komma.

5. Äride registreerimise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega redaktsiooni komisjoni muudatused 1—3.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Äride registreerimise seaduse“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmistega muudatustega:

1. § 1. teine lõige: kooperatiiv ühingud käesoleva seaduse alla ei käi, p. o. „kooperatiiv ühingud ei kuulu käesoleva seaduse alla.“
2. § 3. esimene lõige vastu võtta järgmises redaktsioonis: „Käesoleva seaduse § 1. nimetatud isikud, ühingud ja seltsid peavad esitama hiljemalt neljateistkümne päeva jooksul pärast oma ettevõtte avamist kaubandus-tööstuskojale kirjaliku teadaande oma firma registreerimiseks.“
3. § 5. esimese lõike algus vastu võtta järgmises redaktsioonis: „Kui registreerimise teadaande esitab äriühing, usaldusühing või B. E. S. §§ 4266.—4334. ettenähtud lepingühing, peab teadaandes tähendama:“ jne.

Aruandja **O. Gustavson** (loeb):

4. § 6. esimese lõike algus vastu võtta järgmises redaktsioonis: „Kui teadaande esitab ärideregistrisse kandmiseks käesoleva seaduse § 5. nimetatud selts või ühing, kes seaduslikus korras registreeritud põhikirja alusel tegutseb, peab teadaandes tähendama:“ jne.

Aruandja **O. Gustavson**: Siin on vahele jäänud sõna „kandmiseks“ järele kolm sõna „mõni muu peale“ Palun neid vastu võtta.

Juhataja **K. Einbund**: Aruandjalt on ettepanek, võtta sõnade „kandmiseks“ ja „käesoleva“ vahele sõnad „mõni muu peale“ (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on muudatus 4 vastu võetud.

Aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega muudatused 5—12.

5. § 6. teine lõige: Teadaandele peavad olema kõik juhatuse liikmed alla kirjutatud ja allkirjad seaduslikus korras tõestatud, p. o. „Teadaandel peavad olema kõigi juhatuse liikmete seaduslikus korras tõestatud allkirjad.“

6. § 6. kolmanda lõike kolmandas reas peale sõna „avaldatud“ panna komma.

7. § 7. kolmas rida: hooldajate poolt, p. o. „hooldajad“.

8. § 7. viimane rida: otsusest nende nimetamise kohta, p. o. „otsusest nende hooldajaks nimetamise kohta“.

9. § 8. esimene lõige vastu võtta järgmises redaktsioonis: „Eestis tegevuse avamiseks loa saanud välismaa seltside ja ühingute kohta antakse teadaanne ärideregistrisse kandmiseks Eestis tegutsemiseks volitatud esitaja, või kui esitajaid mitu, siis kõigi nende poolt.“

10. § 9. esimene lõige teine rida kustutada sõna „on“.

11. § 9. teine lõige vastu võtta järgmises redaktsioonis: „Kui kaubandus-tööstuskojal on andmeid, et registrisse kantud firma on lõpetanud tegevuse selle kohta käesoleva paragrahvi põhjal vastavat teadaannet esitamata, teeb sellekohase sissekande registrisse kaubandus-tööstuskoda ise. Enne niisuguse sissekande tegemist peab kaubandus-tööstuskoda hoiatama kinnitatud kirjaga firma registreeritud aadressi järgi äriomanikku sarnase sissekande kavatsuse eest, määrates ühekuulise tähtaja kavatsitava sissekande vastu vaidlemiseks.“

12. § 11. vastu võtta järgmises redaktsioonis: „Ärideregistri pidamise kulude katteks tuleb maksta ärideregistrisse kandmise teadaannete juures kaubandus-tööstuskojale maksu kaubandus-tööstusministri poolt kinnitatud taksi järgi.“

6. Riigivaran-duste igasuguste kahjude vastu kinnitamise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu redaktsiooni komisjoni ettepanek.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Riigivaranduste igasuguste kahjude vastu kinnitamise seaduse“ lõplik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul.

7. Eesti ja Läti vahel 19. oktoobril 1920. a. Riias sõlmitud konventsiooni riigipiiri ja piiriäärse maariba elanikkude õiguste kohta, ja 1. novembril 1923. a. Tallinnas sõlmitud täiendava piirilepingu muutmise protokoll kinnitamise seadus — II lugemisel.

Väliskomisjoni aruandja **A. Rei** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu enamusega seaduseelnõu pealkiri ja §§ 1 ja 2.

Eesti ja Läti vahel 19. oktoobril 1920. a. Riias sõlmitud konventsiooni — riigipiiri ja piiriäärse maariba elanikkude õiguste kohta, ja 1. novembril 1923. a. Tallinnas sõlmitud täiendava piirilepingu muutmise protokoll kinnitamise seadus.

§ 1. Eesti ja Läti vahel 19. oktoobril 1920. a. Riias sõlmitud konventsiooni riigipiiri ja piiriäärse maariba elanikkude õiguste kohta, ja 1. novembril 1923. a. Tallinnas sõlmitud täiendava piirilepingu muutmise protokoll, alla kirjutatud Tallinnas, 23. veebruaril 1927. a. tunnustatakse kinnitatuks.

§ 2. Protokoll ja selle juurde kuuluva nootidevahetuse tekst ja eestikeelne tõlge avaldatakse ühes käesoleva seadusega.

Välisminister F. Akel: Vabariigi Valitsuse nimel on mul au teha ettepanek, kõneallose seaduseelnõu täiendada järgmise paragrahvi: „§ 3. Käesolev seadus astub jõusse tema vastuvõtmisega.“

Põhjendan seda täiendus-ettepanekut sellega, et see võimaldab piiri tegelikult maksma panna juba 1. aprillist, nagu see varemalt kavatsatud oli.

Juhataja K. Einbund: Riigikogu liikmed on härra välisministri ettepanekut kuulnud. Ettekandmist ei soovita. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Seega on seaduseelnõu täiendatud uue § 3.

8. Eesti ja Briti vahelise rahatransfertide vahetamise kokkuleppe lisaartiklite kinnitamise seadus — II lugemisel.

Väliskomisjoni aruandja rkl. Tõnisson'i puudumise tõttu täidab aruandja kohuseid väliskomisjoni esimees rkl. Laidoner.

Väliskomisjoni aruandja **J. Laidoner** kannab ette ja eraldi

hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega seaduseelnõu pealkiri ja §§ 1 ja 2.

Eesti ja Briti vahelise rahatransfertide vahetamise kokkuleppe lisaartiklite kinnitamise seadus.

§ 1. Eesti ja Briti vahelise rahatransfertide vahetamise kokkuleppe lisaartiklid, mis alla kirjutatud Londonis Eesti saadiku poolt 12. oktoobril 1926. a ja Briti esitaja poolt 2. oktoobril 1926. aastal, tunnustatakse kinnitatuks.

§ 2. Lisaartiklite ingliskeelne tekst ja eestikeelne tõlge avaldatakse ühes käesoleva seadusega.

9. Revideeritud Berni, kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsiooniga ja selle lisa-protokolliga ühinemise seadus — II lugemisel.

Väliskomisjoni aruandja **A. Rei** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega seaduseelnõu pealkiri ja §§ 1 ja 2.

Revideeritud Berni, kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsiooniga ja selle lisaprotokolliga ühinemise seadus.

§ 1. Ühineda revideeritud Berni, kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsiooniga, alla kirjutatud Berliinis 13. novembril 1908. aastal, ja selle juurde kuuluva lisaprotokolliga, missugune alla kirjutatud Bernis, 20. märtsil 1914. aastal, sel tingimisel, et Eesti, toetudes sama konventsiooni artiklile 25-dale, kasutab õigust literatuurteoste tõlkimise ja draamateoste ettekandmise õiguse kaitse suhtes asetada selle konventsiooni eeskirju nende eeskirjadega, mis ette nähtud 9. septembril 1886. a. Bernis allakirjutatud konventsiooni artikkel 5-das (redaktsioonis, mis sellele artiklile antud 4. mail 1896. a. Pariisis allakirjutatud lisaaktis), kui ka art. 9-da teises lõikes.

§ 2. Avaldada ühes käesoleva seadusega:

a) Berliinis 13. novembril 1908. allakirjutatud konventsiooni ja Bernis 20. märtsil 1914. a. allakirjutatud lisaakti prantsuskeelne tekst ja eestikeelne tõlge;

b) Bernis 9. septembril 1886. a. allakirjutatud konventsiooni artikkel 5-da tekst (redaktsioonis, mis sellele artiklile antud 4. mail 1896. a. Pariisis allakirjutatud aktis), kui ka art. 9-da teise lõike tekst, prantsuskeeles ühes eestikeelse tõlkega.

10. Riigiasutustes eraisikutele ja -asutustele maaplaanide,

Üldkomisjoni aruandja **J. Holberg** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu

hindamise- ja piiridokumentide valmistamise ja õigekstunnistamise seadus — II lugemisel. nähtava enamusega seaduseelnõu pealkiri ja §§ 1 ja 2. Riigiasutustes eraisikutele ja -asutustele maa-plaanide, hindamise- ja piiridokumentide valmistamise ja õigekstunnistamise seadus.

§ 1. Riigiasutustele lubatakse tasu eest valmistada eraisikutele ja -asutustele maa-plaanide, hindamise- ja piiridokumentide ära- kirju ning neid õigeks tunnistada.

§ 2. Tasanormid § 1. loetletud tööde eest kinnitab rahaminister kokkuleppel ministriga, kellele allub asutus, kus need tööd valmistatakse.

Need tasanormid ei või olla väiksemad kulu- dest, mis riigiasutustele nende tööde läbi tek- kinud.

Saadud summad kantakse riigi tulude arvele.

11. Tempel- maksu seaduse muutmise sea- dus — I luge- misel. Tempelmaksu seadu- se komisjoni aruandja **A. Jõeäär:** Lugupeetud härrad rahvasaadikud!

1. aprillil hakkab maksuma riigiteenistuse seadus, ja riigiasutustel ja vabateenijatel tulevad sõlmida teenistuslepingud. Praegumaksva tempelmaksu seaduse järgi kuulusid sarnased lepingud tempelmaksu alla, kuna uue tempelmaksu seaduseelnõu järgi need tempelmaksust vabad oleksid. Kuna uue tempelmaksu seaduse vastu võtmine igatahes võimatu on enne 1. aprilli, sest see on praegu komisjonis arutamisel, ja et ära hoida riigiteenijatega seotavate lepingute tempelmaksustamist, on Vabariigi Valitsuse poolt esitatud käesolev seaduseelnõu. Tempelmaksu seaduse komisjon on selle seaduseelnõu läbi vaadanud, ühineb Vabariigi Valitsuse poolt esitatud põhjendustega ja paneb ette, käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **K. Einbund:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

Aruandja **A. Jõeäär:** Kuna käesolev seaduseelnõu on vaja vastu võtta enne 1. aprilli, siis teen ettepaneku, I ja II lugemise vahel kolmepäealisest vaheajast mitte kinni pidada.

Juhataja **K. Einbund:** Riigikogu liikmed on aruandja ettepanekut kuulnud. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on aruandja ettepanek vastu võetud.

12. Eesti vaba- riigi kulude ja tulude eelarve 1927./1928. a. — II lugemisel. Arutamisel on haridus- ministeeriumi korrallised kulud. Sõna on järjekorras rkl. Usai'l.

A. Usai (stp): Rkl.

Laarman kasutas oma kõnet haridusministeeriumi eelarve puhul kallale- tungiks minule isiklikult selle asemel, et põh- jalikult arvustada Petserimaa hariduspoliiti- kat. Muuseas tähendas tema, et mina olla öelnud, rahvuslik kasvatus on tühi puru, seda pole tarvis. Seda ma ei ole kõnelenud. Mina kõnelesin sellest, et rahvuslikku kasvatust võe- takse meil pealiskaudselt. Erilist rahvuslikku kasvatust ei või olla. Nii nagu heakasvatus kujuneb individuaalseks, nii peab ka iga hea kasvatus koolides kujunema rahvuslikuks kasva- tuseks, sest rahvuslus on see stiil, see vorm, mille kaudu kujunevad välja need üldnimelikud vaimuvarad, mis omavad rahvusliku ilme. Nii et kui meie kõneleme rahvuslikust kasva- tusest, siis peame kõigepealt tõsiselt võtma nõuet, et üldse kasvatusüsteem oleks hea, siis ilmtingimata kujuneb meil ka rahvuslik kasvatus vastavalt meie rahva iseäraldustele, tema temperamendile ja vaimule. Nii et rkl. Laarman'i oletamine minu kohta ei ole õige. Mina nimelt toonitasin, et tuleb erilist tähele- panu juhtida kooli kasvatuslikule küljele, tõsta seda, ja mitte ainult piirduda intellektuaalse kasvatuslega. (M. Laarman, põl: Kas on rahvuslikku kasvatust Eestis selles sihis, nagu mina rääkisin, tarvis?) Rahvuslik kasvatus on tarvilik ja seda võib luua ainult hästikorraldatud kasvatuslega koolides. Iga hästikorraldatud kasvatus kujuneb rahvus- likuks kasvatusseks, sest rahvuslus on stiil ja vorm, mille kaudu tekivad rahvuslikud väärtused. Rahvustunne ei ole iseseisev nähtus, mida võiks sõnade kaudu edasi anda, vaid ainult väärtusliku kodumaa ajaloo, kirjandus- loo ja teiste kultuurvarade edasiandmisel võib luua vastava meeoleolu, vastavad läbielamused. Intellektuaalselt ei suudeta seda maksuma panna. Rahvustunne on hindamise asi, see on oma kodumaa kultuuri kõrgekspidamine ja seda võime ainult siis saavutada, kui vasta- valt on korraldatud hariduse töö.

Ainult kõnedega sisendada seda tunnet on võimatu ja ekslik. Seda on püütud teha nii mõnegi rahva juures. Võtame näiteks seisukorra Venemaal omal ajal, kus krahv Tolstoi, kes oli möödunud aastasaja seitsmekümnenda- tel aastatel haridusministriks, püüdis ametlikku rahvust maksuma panna ettekirjutuste kaudu Katkovite, Leontjevite ja teiste publitsistide kihutusel. Aga tagajärjed olid kõige kurve- mad. Sest peame konstateerima, et Vene rahval on kõige vähem rahvustunnet. Järel-

duseks oli hoolimatus oma kodumaa saatusest, mis lõppude-lõpuks kurvad tagajärjed andis. See oli üks nõndanimetatud ametliku rahvuse levitamise ja kultiveerimise lüli rahvuspoliitikas. Kui ma kõnelesin rahvuslikust kasvatuses, siis arvasin seda seisukohta õigeaks, et tuleb süvendada kasvatusetööd ja siis ilmtingimata kujuneb sarnane haridustöö rahvuslikuks kasvatuks. Kordan, rahvuslus on stiil, vorm, mille ümber kujunevad üldnimelikud väärtused.

Edasi kõneles härra Laarman sellest, et Petserimaal koolides valitseb korralagedus, et seal on Nõukogude Vene alamad õpetajateks jne. See süüdistus ei ole märki tabanud — koolinõunik ei korralda koolis administratiiv elu külge, seda korraldab koolivalitsus. Õpetajate registreerimine, nende kohtadele määramine on otsekohene kooliosakonna juhataja ülesanne. Igatahes mina omalt poolt olen alati püüdnud mõjuda, et õpetajate registreerimine sünniks Petserimaal seaduse piires, kuid kui arvesse võtame neid asjaolusid, kuidas on seal töötatud, kes on osakonna juhatajad olnud, siis ei ole selle peale keskvalitsus kunagi tähelepanu juhtinud. Seal on olnud kõikisugused endised monopolimüüjad, rattameistrid, jne. Lõppude-lõpuks oli seal osakonna juhatajaks kuulus Beresin, tema juhtis hariduspoliitikat Petserimaal üle kolme aasta. Kui mina omal ajal selle vastu protesteerisin, kui protesteerisid õpetajad, siis jäi keskvalitsus täiesti külmaks sellele protestile, eriti siseministeerium ja haridusministeerium, kellesse asi puutus. Leiti, et asi on täiesti korras, kui härra Beresin juhib haridusasju Petserimaal. Aga millised tagajärjed sellel olid, sellest võiks väga palju kõnelda. Kui mulle tehakse etteheiteid, et mina olla halvasti asju ajanud, siis mina ei võta neid süüdistusi endale. Härra Beresin'i poolt olid sagedasti määratud sarnased õpetajad, kellel ei olnud vastavat haridust. Vaadati kõigepealt, kuidas demagoogiat teha ja selles mõttes sündis ka väljamaalaste määramine kohtadele. Ja tõesti, neid oli palju rohkem kui üks, seda võin ma konstateerida. Kui ma 1920. aastal Petserimaale ilmusin, olid seal kõik asjad segi. Eesti koolides ei sündinud õpetus emakeeles, kuna seal olid Vene rahvusest õpetajad. Mul tuli luua kord, tagandada Eesti koolidest Vene rahvusest õpetajad ja maksta panna rahvuslik kool. Seda ei teinud aga härrad, nagu Boguslavsky ja Beresin. Igatahes oli minu teene see, et lõppude-lõpuks oli seal läbi viidud algkoolide seadus. Pean tähendama, et võetakse väga ühekülgselt tervet asja, ei pöörata tähelepanu koolivalitsuse tegevuse peale, vaid arvatakse, et seal on kõik korras, et kui seal on valitud mehed, siis on

ka seal kõik asjad head, vist küll põhimõtte järgi, et kui jumal annab ameti, siis annab ka mõistust. Aga ometi seda ei saa oletada, kui niisugused mehed, nagu Beresin, juhivad haridustegevust.

Edasi kõneldakse sellest, et hulk Eesti lapsi õpib Vene koolides. See küsimus, härrad rahvaesitajad, ei ole kaugeltki nii kerge, nagu näib. Petserimaal on rahvused segi paisatud, seal elavad setud venelaste keskel üksikute taludena ja üksikute perekondadena. Tuleb ette juhtumisi, kus Eesti kool asub rohkem kui 10 klm. kaugusel mõnest Eesti talust. Sundida neid lapsi aga Eesti õppekeelega koolis käima, mis kodust kaugel, ei ole koolivalitsusel korda läinud. Mõni aeg käivad, kuid lõpuks jäävad ikkagi ära. Inimesed on vaesed, neil ei ole hobust, et lapsi kooli viia ja lõppude-lõpuks on koolivalitsus sunnitud avalikkude algkoolide seaduse põhjal, milles on ette nähtud, et erilistel juhtumistel, kui küsimus seisab selles, kas lastele haridust võimaldada võõras keeles, või laps täiesti ilma hariduseta jätta, niisugusel juhtumisel oli sunnitud Petseri koolivalitsus Vene koolides õppimiseks luba andma. Need load antakse mitte koolinõuniku, vaid koolivalitsuse juhataja poolt. Petseri koolivalitsus pööras haridusministeeriumi poole, et sellest seisukohast välja pääseda, ja pani ette, et tuleksid luua üksikute koolide juurde internaadid. Internaati tuleksid koguda eestisoost lapsed, kes teatud valla piirides on laiali pillatud ja sel teel neile emakeelset õpetust võimaldada. Oli ettepanek, et internaadid tuleksid katta riigisummadest. Omal jõul ei suuda omavalitsused sarnaseid internaate üleväl pidada. Kuid see küsimus jäi lahtiseks. Nähtavasti ei olnud haridusministeeriumil summasid, et seda korraldust läbi viia. Kuid tulevikus jääb küsimus ikkagi sarnaseks, kui keskvalitsus oma korraldusega appi ei tule ja nimelt rahalise toetusega. Ei saa sundida üksikuid Eesti lapsi kümne kilomeetri tagant käima Eesti koolides, eriti kui majanduslikud olud halvad, laste riietus ja jalanõud äärmiselt viletsad. See on tõsine küsimus, ja nii kergelt seda lahendada ei suuda ükski. Muuseas räägiti Rotova algkoolist, nagu oleks see suletud minu algatusel. See on siin jällegi tõsiasjadega mittekorrekne ümberkäimine. Koolide sulgemine ei sünni koolinõuniku algatusel, vaid maakonna koolinõukogu poolt, kuhu kuulub 6 liiget. Rotova algkool kuulus ka nende algkoolide hulka, kus õpilaste arv alla miinimumi, alla selle miinimumi, mis algkooliseaduses ette nähtud. Koolivalitsuse poolt oli ettepanek Rotova vallavalitsusele, asutada internaat, et Laura ja Rotova valla

piiridest kokku tõmmata õpilasi. Rotova vallavalitsus jättis need nõuded tähele panemata. Lõpuks oli tehtud maakonna koolivalitsuse poolt hoiatus, et suletaks kool. Rotova vallavalitsus selle peale tähelepanu ei juhtinud ja tõepoolest suleti kool, kuid vallavalitsusele võimaldati kooli avamine tingimustel, kui kooli juures internaat avatakse.

Juhataja **K. Einbund**: Rkl. Usai, Teie kõneaeeg on lõppenud. Sõna on rkl. Vreeman'il.

R. Vreeman (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Teatavasti peab meil 3 aasta jooksul teostatud olema algkoolide võrk. Selleks on aega võrdlemisi vähe, kuid kui meie näeme selle võrgu praegust teostamist, siis peab ütleva, et see võrdlemisi visalt ja õige paljudes kohtades ebaotstarbekohaselt sünnib. Kuidas see võrk iseenesest jaotatud on, see ei ole minu ülesandeks arutada, kuid ma tahaksin majanduslikku külge alla kriipsutada. Meil võetakse eelarvesse kümned miljonid operatsiooni fondide all koolimajade ehitamiseks, kuid nende summadega ei jõuta kuigi kaugele.

Ettenähtud koolivõrgu teostamise juures nõutakse koolimajade ehituse juures peaaegu tehnika viimast nõuet, mis mitmes kohas valdadele üle jõu käib. On teada üksikuid valdu, kus riikliku laenuga on koolimajad üles ehitatud, kuid pärast selgub, et vald ei jõua neid kütta ja valgustada, ja suur osa ehitatud koolimaju sel tagajärjel juba uuel hakkab lagunema. Laenu tasumine on raske, mis kooli peale on tehtud. (J. Piiskar, stp: Võib olla, tuleks see maha põletada.) Võib olla, oleks see teie arust parem, kuid see oleks ühekordne kütmine, aga vald peaks seda aastate viisi kütma.

Meil peaks valdadele võimalusi andma koolivõrgu teostamiseks rohkem võimete kohaselt. Vallas võiks koolimajad ümber ehitada, kuid meil nõutakse, et näiteks aken ei tohi põhja poole olla ja üldse, et koolimaju tuleb ehitada ettekirjutatud plaani järgi, missuguse eest peab vald suuri kulusid kandma. Terve ehituskava nõuab kulu, ja minu soov oleks eelarve juures haridusministeeriumi tähelepanu juhtida selle peale, et praeguse kitsa majandusliku olukorra juures peaks koolimajade ehitamise juures valdadele rohkem vabadust andma. Ei saa nõuda just, kuipalju õhku ja valgust oleks vaja ning kui suur pörandapind peaks olema, nagu härra Usai, Petseri koolinõunik, seletab, et nii- ja niipalju kantmeetrit õhku peab olema jne. Härra Usai toob veel võrdluse, et Petseri koolimajad

on rohkem taha jäänud teiste valdade koolimajadest. Kuid ta ei toonud andmeid Petserimaa kooliõpilaste koduse olukorra kohta. Petserimaa kooliõpilased elavad kodus viletsalt. Härra Usai näited ei ole kaugeltki põhjendatud. Nimelt kui haigused tulevad, siis sellepärast, et Petserimaa väga viletsas olukorras on. Minu teada on seal niisuguseid onne olemas, nagu ei kuskil mujal. Seal tuleb tihti ette, et lastele tuiskab lumehang jalgade peale, niisugune on Petserimaa olukord. Kui härra koolinõunik mõtleb sellega maa olukorda parandada, et küngastele ilusaid koolimaju ehitada, siis on see vale ettekujutus sealsest elust. Künkal on uhke koolimaja, kuna aga all orus on vilets onn, ning selle läbi ei võida rahva tervishoid midagi. Kes Petserimaa olukorda tunneb, see teab, et ainult koolimaja ehitamisega ei saa seal rahva viletsat elujärge parandada. Härradel rahvasaadikutel aga, kes Petserimaal olnud ei ole, neil ei ole ettekujutust selle maakonna elust, niisamuti hariduspoliitikast. Samuti kui poliitilises elus asub ka see maa haridusküsimustes hoopis teistes tingimustes. Kui siin Petserimaa koolinõunik härra Usai rääkis rahvuslikust kasvatuses ja ütles, et see on tühi asi, kriibu-krabu kraam, siis protesteerisid paljud selle vastu. Pärast katsus ta küll seda väidet parandada öeldes, et tuleb täiendada ja arendada Petserimaal rahvaharidus- ja kasvatustööd, kuid härra Usai senine tegevus Petserimaal ei ole seda näidanud. Meie teame, et Petserimaal on mitmesugused voolud ja rahvused olemas, seal on venelased, lätlased, eestlased ja setud. Setud hoiavad rohkem eestlaste poole, kuid venelased katsuvad neid oma hulka tõmmata. Peaosa mängib seal praegu kool ja kirik. Kirikusse puutuvad küsimused jätan praegu kõrvale, kuid kooli arendamise peale Petserimaal on rahvakooli juhid küll väga vähe tähelepanu pööranud. Ma ei taha siin kellelegi hakata etteheiteid tegema, kuid tähendan siiski, et kuidas siis peaksid Petseri elanikud oma lapsed Eesti kooli saatma, kui Petserimaa koolinõuniku härra Usai lapsed käivad Vene koolis. Petserlased ütlevad, et mine tea, kuidas Eesti riigi olukord jääb, tulevikus läheme Venemaa alla, siis on venekeel tarvilik. Ja sellest on näha, et maakonna lihtinimeste peale mõjub see asjaolu, et koolinõuniku lapsed käivad Petseri gümnaasiumis, Vene osakonnaš, siis otsustavad ka omad lapsed sinna kooli panna. Põhjendades seda sellega, nagu Petserimaal öeldakse „avos budet pere-mena“, tuleb riigielus teine olukord, siis on hea, kui venekeel suus on. Selleks annavad eeskujuga koolitegelased. Teiseks etendavad suurt osa Petserimaa haridustöös pühapäeva-

koolid. Neid asutati Petserimaale ligi 30 ja need edenesid alguses väga hästi, ka ajakirjandus tervitas seda nähtust. Senikaua, kui üksikud tegelased pühapäevakoolide tarvidust toetasid, läks asi hästi edasi. Varsti teeb Petserimaa koolinõunik Usai koolivalitsusele ettepaneku, pühapäevakoole sulguda. Üks põhjus olla see, et seal olla viina võetud. Aga et seal õpetajad viina on joonud, seda kindlasti teada ei ole. Kui viinajoomise juurde läheme, siis küsiks in ma Teilt, härra Usai, kas see härra Usai on Teil teada, kes Tartus Rötlinger'i restoranis nii täis oli, et tuli vett pähe kallata. Ja teisel korral oli sama härra „Vanemuises“ etenduse ajal napsi tagajärjel tukkuma jäänud. (M. Laarman, põl: Kas koolitegelane ka?) Jah, oli Petserimaa koolitegelane. Kordan ainult seda, et vaadake, nii on Petserimaa koolitegelaste juures viin, ja ajakirjanduses kord „Päevalehes“ tuli karikatüürgi selle kohta, kuidas Petserimaal tehniliseks otstarbeks tugevasti piiritust võetavat. Ei tea, kelle arvele tuleb seda kriipsutada. Võib olla see piiritusevõtmine algab juba kõrgemast kohast peale ja läheb allapoole „tehniliseks otstarbeks“. (Vahelhüüe.) Näiteks, kui ma oma nägu teie näost näeksin, siis peaksin ütleva küll ei. Peab siiski tähendama, et teatud määrani Vene õppejõududele sümpatiseeritakse. Näiteks on andmed olemas, et Petserimaa koolinõunik ei ole 1926. a. ja 1927. a. 27. märtsini Petserimaal Rotova külas Veselkino Vene algkooli revideerinud, kus koolijuhatajaks on Aleksander Vassili p. Barsov. Ta on venelane ja riigikeele eksamil läbi kukkunud läinud aastal, on aga koolijuhataja. Koolinõunik ei võta vaevaks revideerida kooli paari aasta kestel. Kas see on siis kooli kord, härra Usai? Teie ütlete, et kui Teie läksite 1920. aastal Petserimaale, oli seal Soodom ja Komorra, võib siis küll ette kujutada, missugune see kord seal oli, kui praegugi seal aina segadused on. (J. Piiskar, stp: Ärge provotseerige koolinõunikku peale.) Härra Piiskar, Teile, kui vanale kooliõpetajale peaks selge olema, et koole revideerima peab, kuid Petserimaal ei revideerita koole. Peale selle on teada, et Petserimaal on kodakondsuseta õpetajaid 7, ja kui neid kooliõpetajaid korralikult ei revideerita ka, mis Teie siis räägite veel rahvuslikust kasvatusest. Mis seal siis veel järele jääb? (J. Piiskar, stp: Ma võin Teile tuua terve rea koolinõunikke ja jutustada anekdoote neist, kui soovite.) Mina ei tungi koolinõunikku, kui niisuguste kallale, vaid räägin faktidest. Ma ei räägi üldiselt koolinõunikku kohta, vaid ma räägin Petserimaa koolinõunikust. Petseris on nii, et

üht kooli revideeritakse väga, teist mitte sugugi. Pühapäevakool pandi kinni sellepärast, et võib olla need vaated, mida sinna viia sooviti, läbi ei läinud. Kuid meie teame, et Võrumaal Misso vallas, Luhamaal töötab veel praegu pühapäevakool. Üheks Petserimaa pühapäevakooli sulgemise põhjuseks toodi ette, et pühapäevakoolis olla neid, kes kirjaoskajad. No on kuritegu küll, kui kirjaoskajad tulevad pühapäevakooli end edasi harima! Kui mõni mees leiab, et ta juba kirjutada oskab, et tal siis tarkus käes on, siis ütlen, et see ei ole põhjus kooli kinnipanemiseks. Luhamaa osakonnas töötab pühapäevakool praegusel ajal õige suure eduga. Minul ei ole isiklikult härra Usai'ga mingit kokkupuutumist, ärge arvake, et ma provotseerida tahan, kuid ma tunnen tegelikku olukorda ja tean, et õiged ei ole ettetoodud väited. Vaatame lähemalt koolinõuniku seisukorda: ta on ühelt poolt haridusministrile alluv isik, teiselt poolt tuleb ta aga Riigikogus näitama, et minister peab seda ja seda tegema. See on ju lausa imelik poliitika, kui ühelt poolt koolinõunik võib tulla teenäitajana, teiselt poolt aga kuulaku haridusminister sõna. Kord tuleb härra Usai koolimajasse sotsialistliku kõnemehena, teine kord aga koolirevidendina, ja mõlemal korral vabisevad kooliõpetaja püksid. See ei avalda ometi head mõju koolitegevuse peale. Mul on teada, et sarnastel puhkudel peab tingimata sotsialistlik ajaleht „Ühendus“ laual olema, kas seda loetakse või ei! Kui teatakse, et koolinõunik tuleb, joostakse terve küla läbi, et saada „Ühendust“, mis koolinõuniku ilmumisel lauale pannakse. (L. Johanson, stp: Ei, see on „Kaja“!) „Kaja“ ei ole seal mitte, selle asemel on aga praegu seal vististi „Rahva Sõna“. Need võimuvahekorrad on nii segamini, et keegi enam aru ei saa õigest seisukorrast. Koolimajades on kõnekoosolekud keelatud, kuid koolinõunik leiab ikkagi võimaluse, et neid koosolekuid seal pidada. Ma tean, ajakirjanduses oli selle kohta etteheiteid, mille kohta toodi mingisugused vabandused ette, et luba olla olnud. Teie tähendasite, et kooliõpetajate registreerimises ja Vene alamate pidamises kooliosakond süüdi olevat, kuid on ometi teada, et koolinõunik on koolivalitsuse liige. Osakonna juhataja ei revideeri kooli, vaid selleks on koolinõunik. Tema sõidab kohale ja vaatab, kas õpetaja vastab oma ametile või mitte. Koolinõunikul on siis sisuline osa, kuna kooliosakond on administratiiv-asutus, kes registratsiooni peab. (Vahelhüüe.) Kui teil niipalju kodanlikku julgust ei ole, et vastutust oma peale võtta, siis ma ütlen, Petserimaal niisuguse väikese kodanliku julgusega üldse tegutseda ei saa.

Siis märkis härra koolinõunik, ma ei tea kas meelega või on see keeleoskamatus, Eesti laste Vene koolides käimise kohta „ei ole seni korda läinud täiesti sundida Eesti lapsi Vene kooli minema“. Ma ei tea, kas see on keele oskamine või... (A. Schulbach, tütar: Kas Teie esimest korda kõnelete, et Teie ei tea, missugused Riigikogu stenogrammid on!—L. Johanson, stp: Kas Teie arvate, et ta nii ütles?) Mina ei saa stenogramme kontroleerida, kuid ma kuulasin hästi. Võib olla, et Teie Vene küsimusest huvitatud olete... (L. Johanson, stp: Väiklane härra!) Kui kõik asjad väiklased on, siis ei saa üldse midagi puudutada. Mina loen igatahes siin oma kohuseks haridusministeeriumi eelarve juures tähelepanu selle peale juhtida.

Edasi on Petserimaal karskusküsimus, mis tingimata eelarves ja praegu ajakirjanduses õige suurt osa mängib. Nimelt tahab karskusselts saada summaks selleks, et eestkätt õpetajate seas karskustööd edendada, ja siis õpilastele edasi anda. Ettetoodust näeme, et Petserimaal on eestkätt õpetajate seas tarvis karskustööd teha ja siis noorte, õpilaste seas, ja siis võib olla ka tulev põlv saab karskem. Praegu, kus haridustegelased ise trimpavad, võtavad ka Vene setud järele, nii et aru pole, ja isegi setu naised ütlevad, et kui meie viina ka ei saa, mis elu see siis on. (L. Johanson, stp: Kas nad rohkem joovad, kui lõikusepühal?) Kas Teie olite siis seal? (L. Johanson, stp: Jumal hoidku!) Teie ei taha variser olla, Teie tahate tõsine palvetaja olla, kes salaja kambri võtab. (Naer.) Nägu on inimesel siiski äraandja. Ma ei ütle, et praegu, vaid ennem. Nii et härra Johanson, ärme topsiga mõõtma hakkame. Võib olla, minu pea jääb enne alla kui Teil. Jätame need isiklikud asjad kõrvale, võime kunagi proovi teha, kui soovite. Mina aga rõhutan, et Petserimaal see asi siiski üle piiri läheb.

Edasi tahaksin mina peatuda veel Võru haridusseltsi gümnaasiumide juures. Nimelt eelarve-komisjonis, kui mina tegin ettepaneku Võru seminaris summast 300.000 mk. maha kustutada, nimelt, et seal kapitaalremonti tarvis pole, siis andis haridusministeeriumi esitaja seletust, et seal on kapitaalremont tarvilik, põrand tarvis üles tõsta jne. Ja kui mina ütlesin, et kahele kohalikule gümnaasiumile ei ole toetust ette nähtud, kuna seal ometi õpilasi 600—700 on, ja maakonna keskkohal ainukesed gümnaasiumid on, siis tähendas haridusministeeriumi esitaja, et seminaris on kapitaalremont vajalik, ja et gümnaasiumidele on 600.000 mk. toetust seks otstarbeks antud.

Siis mina selle järgi leppisin ka sellega, ja komisjon võttis niisuguse seisukoha. Nüüd vahepeal on aga selgunud, et haridusministeeriumi esitaja on ebaõigeid andmeid esile toonud, mille vastu mina siinkohal protesti avaldan. Nimelt ei ole saanud haridusselts gümnaasiumidele toetust, ja seminaris remont seisab ainult jooksvast remondist koos. Niisuguste seletuste juures, mida rahvasaadikutele peab andma ministeeriumi esitaja, ei saa neid edaspidi üldse enam uskuda.

Kuna mina suurendus-ettepanekut ei taha teha, oleks mul soov, et haridusministeerium leiaks võimaliku olevat Võru haridusseltsile teatud summa toetuseks määrata. Sest meie näeme, et erakoolidele on määratud sadatuhandeid, kuna aga seal on 2 gümnaasiumi, üks poiss- ja teine tütarlastele, 600—700 õpilasega, siis on sinna ka tingimata toetust tarvis. Nii et eelarve vastuvõtmisel seda sooviavaldust ei esitata. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Kas Teie sel puhul ei räägiks sisulikult!) Sisulikult räägiti ka hariduskomisjonis, ja hariduskomisjonis olid kahjuks just teie oma liikmed eksinud andmetega. (Vahelhüüe.) Ükspuhas, olgu kuidas on, aga ma praegu sisulikult asja arutama ei saa hakata. Mina isiklikult ei ole Võru gümnaasiumis tegelane, aga kuna seal 6—700 õpilast õpib, ja Võru maakonnast õpilased koolis käivad, siis on mul selle eest muret, et kool saaks tarvilikul määral õppeabinõusid, et ta tegutseda saaks. Nii et ma Võru maakonna koolitegelaste vastu ei vaidle, küll aga Petserimaa suhtes, et nad seal väiklased on. Ka rahvale on nad paheks, ja ettevaatus nõuab vähemalt väikestes asjades teadmist, sest sellele, kes Petserimaa olusid ei tunne, ei paista üksik- asjad silma.

M. Kurtschinsky (vn): Господа народные представители. Я хочу выступить с некоторыми дополнениями к своей небольшой речи, которая вызвала большая возражения.

Во первых я хочу устранить некоторое возможное недоразумение, которое могло бы повести к представлению, что я в какой бы то ни было степени мог желать умалить права других меньшинств. Я, наоборот, несколько не отрицаю их полного права претендовать на такие же процентуальные ассигнования на культурные цели, как и все остальное население. Тут вопрос идет только об известной целесообразности. Если я говорил, что в этом отношении русское население скорее может претендовать на соответственные ассигнования, то это

только потому, что пропорциональное ассигнование средств на театр для очень маленькой национальности, скажем для шведов, дало бы такую незначительную сумму, каких либо 40.000 мрк. с которой совершенно невозможно подходить к созданию такого большого дела, как театр. Но принципиальное право каждой национальности выступать с такого рода пожеланиями, я конечно, признаю в полной мере.

Теперь перехожу к главным возражениям, сделанным против нашего предложения. Особенно усиленно возражал мне на мою речь депутат Тениссон, раздавались во время моей речи возражения и со стороны целого ряда других депутатов. Я не хотел бы подходить к этому вопросу с соображениями, подсказанными чувством, наоборот хотел бы оперировать исключительно логическими соображениями, исходящими из спокойной оценки разуму.

Одна из эстонских газет, давая отчет о моих парламентских выступлениях, называла их несколько раз „академическими“, вкладывая в это слово, очевидно, известную иронию. Я же, наоборот, принимаю такой эпитет скорее в виде похвалы. Если бы сотрудники газет посмотрели бы большее количество западно-европейских парламентских отчетов, они увидели бы, что там очень часто встречаются подобного рода „академическая“ выступления. Некоторые произнесенные уже очень давно речи депутатов в английском парламенте, цитируются и до сих пор в научной литературе, во французском парламенте, напр. речи Бокановского, представляют собою в известном смысле тоже своего рода научный источник. Вот и на этот раз, я хочу тоже руководствоваться не доводами чувства, а произнести спокойную, „академическую“ речь, прибегающую главным образом, к доводам логики.

Возражения г. Тениссона сводились главным образом к следующим пунктам. Он говорил во первых, что нельзя отнимать у эстонских театров средства, чтобы передавать их русскому театру, Но мне никогда и в голову не приходило утверждать что либо подобное. В бюджетной подкомиссии по мин-ву народного просвещения я совершенно обратил этому утверждению, голосовал за увеличение ассигнований эстонским театрам, так как считал, что поддержание культурных начинаний, поднятие культурного уровня является нашей общей задачей, одина-

ково и эстонцев и русских. Все мы в этом заинтересованы. Да и кроме того странно говорить, что хотят что то отнять у эстонских театров, когда ассигнования на „Эстонию“ увеличены на 1½ мил. а на „Ванемуйне“ на 1 миллион. Что касается, наконец этого последнего театра, то, насколько я знаю, он получает из культурного капитала, и из средств Главы Республики, и от города, и наконец, из государственного бюджета. Так что говорить при таких условиях об отнятии чего-либо у эстонских театров, во всяком случае, не приходится.

Второе возражение заключается в том, что у русских „нет никакого права претендовать на подобного рода ассигнования, когда в Эстии остаются неудовлетворенными самые неотложные нужды“. Но, если это так, то никакого права настаивать на таких ассигнованиях нет и у эстонцев. Если не удовлетворены самые насущные культурные нужды, скажем потребность в начальном образовании —, то не приходится говорить об ассигнованиях на театры. Когда у человека не хватает средств на черный хлеб, то не приходится ему говорить о каких-либо изысканных деликатесах. Но если оказывается, что эстонскому населению можно удовлетворить такого рода культурную потребность, как театр, тогда можно возбуждать вопрос об этом и русскому населению.

Третий довод против нашего предложения особенно меня удивил. Он исходил из соображений о существовании в Эстии закона о культурной автономии. По мнению г. Тениссона культурная автономия предусматривает только предоставление обязательного начального образования и потому нельзя говорить о помощи национальному театру „о каком-то принудительном пособии, которое шло бы в счет обязательств культурной автономии“. Таким образом при наличии института культурной автономии, выводится какое-то умаление прав меньшинств на удовлетворение их культурных нужд.

Когда Эстия создала культурную автономию, первая из всех лимитированных, из тех небольших государств, которые образовались после великого потрясения мировой войны, то этот шаг заслужил одобрение всей Европы, которая увидела в этом гарантию прав и культурных потребностей тех осколков может быть и великих наций, которые силою событий оказались в положении меньшинств

в различных государствах. Все тогда, и мы в том числе, понимали закон о культурной автономии, как охрану наших прав, как улучшение нашего положения, а в понимании депутата Тениссона оказывается, что культурная автономия, это какой то хомут, надетый на нас, который мешает нам претендовать на удовлетворение наших законных требований.

И потом подчеркивает в этом случае господин Тениссон, что у нас нет права требовать выдачи каких бы то ни было пособий. Где это написано, спрашивал депутат Тениссон, что русские имеют право выступать с такими требованиями. Это, конечно, нигде не написано. Но нигде не написано, что и эстонская народность может выдвигать такие требования. Требовать формально можно лишь того, что написано черным по белому в законе. Каждый гражданин может, например, требовать, чтобы его детям было представлено элементарное начальное образование, но никто не может требовать, чтобы ему или его детям было предоставлена возможность получить эстетическое удовольствие в театре. Этого в законе было бы напрасно искать. (J. Tõnisson, rhv: Aga Teie kõnelesite, härra professor, Vene rahva õigusest. Ma näitasin, et see ei ole õigustatud.)

Но кроме тех положений, которые имеются в писанном законе, в X томе, или в Узаконах Прибалтийского края, есть еще и другое право, право, основывающееся на соображениях справедливости. Когда на это право в суде ссылается адвокат, его понимает всякий юрист, не требующий непременно при всяком употреблении слова „право“ ссылки на соответствующий параграф, соответствующую статью уложения, где это написано черным по белому. Вот об этом праве мы и говорили, когда выдвигали свои указания на желательность и для нас удовлетворить важную и ценную для нас культурную потребность. Я думаю, что это совершенно понятно всякому!

Затем, в связи с моими указаниями на желательность пропорционального удовлетворения выдвинутой нами потребности в театре для русского населения в соответствии с численностью этого последнего, г. Тениссон подверг сомнению приведенные мною по этому поводу статистические данные. Я указывал, что русского населения в Эстонии имеется 8,2% всего числа жителей. Г. Тениссон

утверждал, что это неправильно, „По данным переписи 1922. года“ говорил он, „у нас было национальных меньшинств 2,4%. Среди этого меньшинства были русские, немцы, шведы, латыши, евреи.“ (J. Tõnisson, rhv: Ei ole seda mina kõnelema üld.) Откуда же, говорил мой оппонент, проф. Курчинский „Наскреб“, как выразился г. Тениссон, 8½% русских? Что касается, очевидно неверной цифры в 2,4%, то я пойду навстречу моему оппоненту и считаю, что это случайная оговорка. Вероятно он хотел сказать 4,2 или даже 8,2%. Другие депутаты с мест и заявляли мне, что приведенная мною цифра преувеличена вдвое. — Я очень удивлен, как это гг. члены Государственного Собрания так плохо знают статистические данные о национальном составе жителей своей страны. На стр. 31. первого тома данных о результатах народной переписи 1922. года совершенно точно указано, что в общей цифре всего населения русские составляют 8,2%, немцы — 1,9%, шведы 0,7%, — всего же национальных меньшинств в Эстонии 12,3%, а если к ним присчитать еще и тех, которые не говорят в домашнем обиходе по эстонски, то и 13,1%. Но мы можем оставить эту прибавку в стороне и исходить из цифры в 12,3%. Это очень значительная часть населения. В другом же месте тех же материалов, во втором томе на стр. 64-65 даны точные цифры населения, разбитыя к тому же еще и по округам, и вот там мы можем прочесть, что русских в Эстонской республике 91.109, немцев 18.319, и шведов 7.850. Вот точные цифры эстонской статистики, изданной центральным статистическим бюро, которое едва ли кто либо может запоздорить, что оно умышленно преувеличивало цифру населения меньшинств.

Juhataja K. Einbund: Rkl. Kurtshinsky, ma peatan Teid, Teie kõnele on läbi. Rkl. Baranin annab oma küsitud sõnaõiguse Teile edasi. Sõna on rkl. Kurtshinsky'l.

M. Kurtshinsky (vn): Таким образом можно считать точно установленной численность русского меньшинства, составляющую, во всяком случае, не менее 8,2% всего населения. Из этой цифры мы и исходим в наших расчетах о тех суммах, которые могли бы нам причитаться.

По тому же поводу господин Тениссон заметил еще, что я „перевернул цифро-

вые данные вверх ногами“ и что цифрами можно доказать все, что угодно. Я не думаю, что в данном случае можно утверждать что либо подобное. Конечно, в обывательских разговорах, в дозудей критике на статистические выводы, приходится иногда слышать, что „статистика, как извозчик: она повезет, куда прикажут“. Но ведь это только в обывательских разговорах. Я исхожу из совершенно иного представления, и в течение тех уже почти 25 лет, что я преподаю в высших учебных заведениях, как экономист и статистик, внушал своим слушателям — студентам, что статистика должна доказывать только одну истину. В таком же случае, как данный, ни о каких тенденциозных выводах даже и не может идти речь. Цифры эти не представляют собой результата каких либо расчетов, а являются только прямыми, не терпящими никаких кривотолкований данными официального авторитетного учреждения.

Новое возражение против нашего предложения заключается в том, что нельзя брать деньги на театр из сумм, предназначенных на удовлетворение культурных нужд приграничных местностей. Я не буду касаться вопроса о том, как и на какие нужды идут эти суммы. Это, может быть, сделают другие, которые лучше меня знают положение данного вопроса. Но, если даже исходить из предположения, что все эти суммы идут только на культурные надобности, то ведь и наше предложение касается тех же культурных потребностей, к которым приходится отнести и театр. Если исходить из того, как мы предполагали поставить это дело, из того, что театр обязан будет ездить в провинцию, ставить там спектакли и знакомить население, в том числе и подрастающее поколение с лучшими произведениями мировой драматической литературы, и высшими достижениями драматического искусства, то ведь это и будет именно „служение культурным потребностям приграничных местностей“, и мы, таким образом, хотим направить данные средства именно по их настоящему назначению.

Наконец, самое последнее. Мой оппонент говорит, что русские не должны получить больше, чем другие, и что они уже получили больше, чем им следовало бы, и у них поэтому нет никакого права требовать чего либо в этом отношении. — Если бы это было так, то мне, в качестве представителя русского меньшинства, сле-

довало бы радоваться. Но мы не только не получили до сих пор больше, чем другие, мы не высказывали даже и желания получить больше. В подкомиссии, где я принимал участие в работе, я голосовал за ассигнование на эстонские театры, считая это полезным в культурном отношении делом, и только возбудил вопрос, чтобы и русское меньшинство не было обойдено, чтобы оно получило то, на что оно имело право. Это было настолько понятно, настолько естественно, что никто из членов комиссии, в том числе и господин министр народного просвещения, долженствовавший стоять на страже общегосударственных интересов, даже и не думал возражать мне с принципиальной точки зрения. Господин министр сделал только указание, что на данное ассигнование в бюджете министерства народного просвещения нет нужных средств. Из этого естественно напрашивалось заключение, прямой логический вывод, что если бы эти средства были, то господин министр не стал бы возражать против назначения, которое он считал принципиально справедливым.

Да иначе и не могло бы быть. Я считаю, что такой подход к делу, т. е. признание законных потребностей наций, живущих в одном и том же государстве является единственно целесообразным с государственной точки зрения. Мы живем бок о бок друг с другом, работаем для одной и той же цели, поддерживаем существование и развитие того же государства. То, что полезно для одной нации, должно являться желательным и для другой. Русским должно быть приятно и желательно поднятие культурного уровня у эстонцев и точно также и эстонцам должно это быть желательно по отношению к русским.

Как могут разные народности дружно жить рядом и делать общую работу, мы особенно хорошо видим на примере тоже небольшой страны — Швейцарии. Там рядом, под одной крышей живут французы, немцы и итальянцы, не только не враждуют, но исходя из общих дружественных интересов по поддержанию своей страны. Этой дружной работы и мирного сожительства не могла поколебать даже истекшая мировая война, когда началась борьба на фронте между французами и немцами. Мы должны не забывать этого поучительного политического примера!

И, наконец, еще раз о праве. Да, у нас нет никакого права, основанного на

законодательных постановлениях, требовать тех или иных средств на наши культурные нужды. Нам говорят, что не играет никакой роли наша численность, дающая нам право на пропорциональное участие в государственных расходах. Мы держимся иного взгляда. У меньшинства и большинства нет отдельных бюджетов. Есть один общий бюджет, составляемый и нашими средствами, которые мы даем в меру наших сил. Из этого бюджета и мы имеем основание рассчитывать получить на наши нужды пропорционально нашей численности в общей цифре населения страны. В этом отношении не может быть большинства и меньшинства, а должны быть, без различия национальности — граждане Эстонской республики.

У нас нет права требовать что либо, исходя из тех или иных параграфов, или статей закона, но есть право, исходящее из более вечных и глубоких основ, чем какие либо писанные законы — право справедливости.

E. Kink (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Eelmisel Riigikogu koosolekul, kus ma rääkisin vajadusest anda „Töölisterile“ toetuseks suurem summa, kui see käesolevas eelarves ette nähtud, võrdlesin „Vanemuise“ ja „Töölisteri“ tegevust. Tõin andmeid selleks, et näidata, kumb neist elujõulisem ja kummal suurem õigus riikliku toetuse peale. Minu arvates oli see võrdlemine tarvilik, ka tarvitasin mina neid andmeid, mis aruanne-tes ilmunud, ning seega ümberlukkamatud. Ei olene ometi minust ega „Töölisterist“ „Vanemuise“ seisukorra paranemine või halvenemine. Ja sellepärast ei oleks tarvitsenud härra Tõnisson'il oma paaritunnilises kõnes nõnda maatasta teha „Töölisterit“ ja öelda teravusi minu aadressil. Tõiasju ümber lükata ei saa ka nõnda kange mees nagu härra Tõnisson. Püsima jäävad need faktid, et „Vanemuise“ draama-komöödia etendused on andnud 1926. a. sissetulekut keskmiselt 16.663 mk., ning nende keskmine vaatajate arv on 248. Üldine puudujääk aastas — 8.927.642 mk., seega iga etenduse kohta, kui kokku arvata draama-komöödia, lasteetendused, ooper ja operett, keskmiselt üle 55.000 marga. Seda näitab „Vanemuise“ 1926. aasta aruanne. Härra Tõnisson ütles küll, et aruannet peab oskama lugeda. Ma ei tea, kas see tähendab seda, et tuleb lugeda ridade vahelt? Samuti ei saa olematuks teha, et Tallinna „Töölister“ on andnud 1926. aastal 4 uut lavastust — 18 etendusega. Keskmine vaatajate arv 453 ja sissetulek 20.000 mk., ning

seda 25—75-margaliste pääsetähtede ja palju vähema saali juures. Keskmine puudujääk aga kõigest 17.000 mk. (J. Tõnisson, rhv: Palju oli etendusi?) 18. (J. Tõnisson, rhv: Need olid külaskäigu-etendused!) Külaskäike oli kõigest 7.

Need andmed tõin ma selleks, et näidata, kuivõrd „Töölister“ on rohkem õigustatud riiklikku toetust saama kui „Vanemuine“ või mõni teine teater, liiati veel praeguses olukorras, kus ta peab läbi ajama üüriruumidega, makstes $\frac{2}{3}$ saalitäie osavõtjate juures saali üüriks kogu õhtuse sissetuleku. Peale selle harjutusruumide üür mujal. Ei ole ka „Töölisteril“ garderoobi, rekvisiitide ja dekoratsioonide tagavarasid, nagu vanadel teatritel, vaid kõik tuleb osta. Ma arvan, et härra Tõnisson, kui teatrisõber, selle asemel, et tunnustada Tallinna „Töölisteri“ üleolekut „Vanemuisest“ oma hea organisatsiooni, maksimaalse kulude kokkuhoiu ja tööviljakuse poolest, ning järele mõelda, kuidas „Vanemuise“ asju parandada nõnda, et ta vähema riikliku toetusega läbi saaks, selle asemel arvas härra Tõnisson paremaks pageda oma tavalisse riiklik-rahvuslik hingeelulise ühtluse põhihelide papist puukrisse ja avada sealt marutule olematu vaenlase — „Töölisteri“ — pihta. (J. Tõnisson, rhv: Ma ei pugunud kuskile, ei Teie ega teiste eest.)

Igäühel on ju vabadus valida võitlusvahendeid, kuivõrd see maksvate seadustega vastolus ei ole, ja ainuõigus oma ülesleidusi kasutada siis, kui tal riiklikust patendiametist võetud vastav tunnistus — patent. Minu teada aga härra Tõnisson'il puudub patent rahvuslikkude põhihelide peale. Järelikult härra Tõnisson eksib, kui ta arvab, et ainult tema võib neid helisid levitada. Rahvas on tunnustanud need valehelideks. (J. Tõnisson, rhv: Mis Teie nüüd sellega ära tahate öelda?) Ei tulnud minule mõttessegi „Vanemuise“ lavategelaste arvele panna vähest osavõttu. Samuti usun ka seda, et arvustustest 80% kiitvad on olnud, „Töölisteril“ oli neid 100%. Aga otse pöörane on härra Tõnisson'i väide, et just nende kiitvate arvustuste, see tähendab kõrgete kunstiväärtuslike tükkide tõttu osavõttu ei olla. „Estonia“, kus samuti tühjus haigutab, hädaldab, et arvustajad ei andvat alati kiitvaid otsuseid, ja see mõjuda negatiivselt. Saa nüüd sellest aru!

Ei ole õige ka see, et kino halvab teatrite tegevust. „Töölisteri“ tegevust ta küll ei halva, kino on omaette, omapärane teater ja ei aseta kunagi päris teatrit, nagu ei aseta grammofon klaverit. See, et kino on enamasti üksikutele ärimeestele tuluallikaks ja selle tõttu sagedasti annab palju alaväärtuslikku,

ei tohi olla veel kino eitavaks väiteks. On viimane aeg hoolitseda, et ka kino pakuks kõige paremat, mis sel alal olemas. Kinol on ääretu suur kasvatuslik mõju, ja sellest peaks ometi kord aru saadama ja vastavad järeldused tehtama. Nüüd aga on olukord sarnane, et iga haritud inimene peab oma kultuurilikkuse tunnusemärgiks kino mahamaterdamise ja sealjuures mõnel „Estoonia“ või „Vanemuise“ banaalsel operetil käimise väga moodsaks.

Härra Tõnisson arvab, et töölisteatrite elujõulikkus seisab nende tendentsstükkes. Kahjuks pole härra Tõnisson käinud „Töölis-teatri“ etendustel ja räägib seda kurikuulsa „Kindrali poja“ põhjal. See kurikuulsus on tingitud vist sellest, et ta „Vanemuisest“ välja heideti, kui esimest korda oli mängitud, „Tööliseteatris“ aga eduga läks.

See aga annab tunnistuse sellest äärmisest kildkonna mõjust, mis võimutseb „Vanemuise“ ümber. Kildkond häbenes avalikkuse ees oma räpast tegu, välja heita ühe meie parema ja tunnustatuma kirjaniku teose. Sellepärast võeti suitsukatteks vana sõjamehe autoriteet.

Või on siis poliitilise tendentsiga tuntud Ameerika kirjaniku Upton Sinclaire „Masin“, või on seda patsifistlik Prantsuse kirjaniku Martinet „Öö“. (Vahelhüüded paremalt poolt.) Lunatsharski „Kuninga habemeajaja“. — Noh, selle autori nimi on tõesti hirmus! Ent tükk ei vasta nimele. Ta on kirjutatud 1913. aastal ja kujutab kuninga julmust ja katoliku piiskoppide müüdavust keskjal. See võib vast märatsema panna mõne marumonarhisti ja võib olla ka mõne hellä kodukoetud hertsogi.

Peale selle on Pärnu ja Narva töölisteatrid lavastanud „Bartel Turaseri“ ja „Lootus õnnistuse peale“, mis ka „Vanemuise“ laval olnud — tema õitseajal.

Nagu näete, ei ole töölisteatritel erilist püüet anda poliitilis-agitatsioonilisi tükke, küll aga püüab töölisteater võtta oma repertuaari ühiskondlike probleeme käsitavaid ja kirjanduskunstiliselt kõrgeväärtuslikke tükke.

Kui aga härra Tõnisson seda püüet igalpool ja igal tingimusel eitab, siis nähtavasti temale meeldivad rohkem erootilis-banaalsed operetikesed (J. Tõnisson, rhv: See on päris sisemine ulakus minule sellest kõnelema tulla.) ...ja vürstide ning hertsogite õuestseenid, kus rohkem tegemist naiste pesuga kui kunstiga. (J. Tõnisson, rhv: Tema saab sellega toime, et tema tihkab nõnda kõnelema tulla. Kas teie ise usute seda, mida kõnelete?) Või kui vaatleme „Vanemuise“ repertuaari, siis ei näe meie seal midagi niisugust, mida võiks nimetada eriti rahvuslikuks. Algupäralistest

möödunud hooajal on seal mängitud „Ameerika Kristus“ ja „Kikerpilli linnapead“ — H. Raudsepa tükid. Kas tõesti on need erilised „rahvuslikud“ näidendid, või on seda tõlketükid — „Jörgen'i püha“, „Püha Johanna“, „Veneetsia kaupmees“ jne. Mina küll ei saa aru, kuidas tehakse seda omapärast rahvusriiklikku kultuuri Euroopa kirjanduse abiga, oma paremaid kirjanikke ignoreerides. Ka tõlketükkide lavastamisel ei ole minu teada neile külge poogitud mingit erilist rahvuslikku maiku. (J. Tõnisson, rhv: Ilma selle rahvusega Teid siin ka ei oleks.) Õeldagu, millega paistavad siis „Vanemuine“ ja „Estoonia“ välja kui ainukesed rahvuslikud teatrid?

Kas selle poolest, et „Vanemuise“ eestseisus üles leidis uue palgamaksmise mooduse näitlejatele ja nimelt kommunistide ja Saksa okupatsioonijast tuntud tšehkisüsteemi. Selle asemel, et palku näitlejatele välja maksta, anti neile tšehkid mitmesuguste tarbeainete peale, kusjuures silmapaistev oli see, et need „varustajad“ olid osa „Vanemuise“ eestseisuse liikmeid. Nii näiteks oli puudega varustaja eestseisuse liige härra Univer. Mitmesuguse pudukaubaga varustas eestseisuse liige pudukaupmees härra Lepp. Söök anti „Vanemuise“ puhvetist. Perekonnaga näitlejad pidid kogu perega sinna minema ja poole kallimalt maksta, kui ise valmistades oleks tulnud. Minu arvates on sarnased asjad lubamatud, pealegi asutusel, kes tegutseb riigi rahaga. Neid puudusi kõrvaldada ja „Vanemuisele“ elu sisse ajada ei saa mitte vaikides miljonite loopimisega. Liighellitamine on just rikkunud teda. Löökesepojana on kõik mured pandud ema, see on riigi peale, et küll see annab. Samuti meie ajakirjandus erandita hoiab seda „Vanemuiset“ ja ka „Estooniat“ nagu pilpa peal. Kui kunagi neid kuskil arvustatakse, eriti just „Vanemuiset“, siis minnakse ajakirjanduses vaikides sellest mööda. See aga ei paranda seal asja. Täiesti asjatu on härra Tõnisson'i vehklemine „rahvusriikliku“ lipuga ja hädaldamine, et tahetakse hävitada „Vanemuiset“ ja „Estooniat“. Seda ei taha vist küll keegi. Keegi ei taha võtta Tartu õppivalt noorsoolt nende teatrit, küll aga seda parandada nõnda, et see õppiv noorsugu ka tõesti kasutaks seda. Minu arvates tuleks meil kultuuri levitamiseks neil, kes seda pooldavad, toetada „Tööliseteatrit“ ja samuti ka „Draamastuudiot“. Need on noored teatrid ja neist võib tõesti enam loota, kui varjusurmas vaevlevalt „Vanemuiselt“. Tööd ja püüet — luua paremat, peaks meie rahvaesitus ometi hindama. Teater ei ole poliitiline asutus vaid üldkultuuriline, ja sellepärast nõuab õiglast ja erapoo-

letut hinnangut. Vastavalt sellele teen ettepaneku: „Haridusministeeriumi korraliste kulude eelarves ptk. III — teaduse- ja kunstipeavalitsus § 15-c — kultuuriline toetus kunsti ja teaduse alal — suurendada toetust „Töölis-teatrile“ 700.000 marga võrra, võttes endisega kokku 1 miljon marka.“

Ühtlasi arvan, et „Estoniale“ ja samuti „Vanemuisele“ võiks jätta sama summa, mis valitsuse poolt ette pandi ilma suurenduseta, ja sellepärast teen ettepaneku: „Haridusministeeriumi korraliste kulude eelarves ptk. III — teaduse- ja kunstipeavalitsuse — § 15 kultuuriline toetus, c) kunsti ja teaduse alal — vähendada toetussummasid „Estonia“ teatrile Mk. 1.500.000.— võrra, määrates Mk. 6.500.000.—. „Vanemuise“ teatrile Mk. 1.000.000.— võrra, määrates 3 miljonit marka. Kokku vähendada Mk. 2.500.000.— võrra, määrates § 5 c) järele Mk. 15.700.000.—. (A. Anderkopp, tütar: Noh, siis surevad kõik maha!)

Juhataja **K. Einbund**: Riigikogu koosolek on 2 tundi kestnud. Kuulutan vaheaja.

Vaheaeg algab kell 13.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 13.15 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal sekretär **M. Juhkam**.

Juhataja **R. Penno**: Riigikogu jätkab tööd. Sõna on järjekorras rkl. Johanson'il.

L. Johanson (stp): Minu parteikaaslane Usai kirjeldas, missuguses seisukorras on koolimajad Petserimaal. Aga mitte ainult Petserimaal, vaid ka mujal meie riigis jätavad koolimajad väga palju soovida. On maju, kus vihm laest läbi sajab, ja kus selleks, et lagi sisse ei kuku, tulevad toed alla panna. Härra Vreeman arvab, et mingisugust kasu ei ole lastel tervishoidlikult, kui künka otsa ilusad koolimajad ehitatakse. Härra Vreeman kaalus sealjuures seisukorda, missuguses on rahvas väljaspool kooli. Tõsi, rahva seisukord väljaspool kooli nõuab parandust, ja kui Petserimaa olud alati halvad on, siis sellepärast, et riigivõim väga vähe tähelepanu pöörab sinna, — see maa on jäänud enam-vähem võõraslapseks. Sisemaal, mitte ainult provintsis, vaid ka riigi kultuurilisemates keskkohtades on koolimajad halvad. Kui koolimajad paremad ehitatakse, siis kahtlemata ka lapsed võivad tervishoidlikult. Seal ei ole kahtlust, et just otstarbekohaste koolimajade, mille kasutamine vallale üle jõu ei käi, ehitamise peale peaks haridusministeerium rohkem tähelepanu pöörama.

Teine küsimus, mis ei ole tarvilikku hindamist leidnud haridusministeeriumi poolt, on kehvamate õpilaste toetamine. Algkooliseadusest on sundus maksma jäänud, mille järgi koolist puudumise eest karistatakse vanemaid, et nad lapsi ei ole kooli saatnud. Sealjuures ei pöörata tähelepanu põhjustele, mispärast vanemad ei saa lapsi kooli saata, mispärast lapsed ei saa tarvilikult õppida. Neil puudub tihti kehakate, tarvilik eluütlalpidamine. Et kehvamaid õpilasi toetada, selleks peab summasid leidma, sest siin on kaalu peal rahva tulevik.

Mis puutub sellesse küsimusse, mille ümber siin läbirääkimised kogu aeg on keerlenud, meie teatriküsimusse, siis härra Tõnisson, kes pööras sotsialistide poole, murdis lahtisest uksest sisse. Temal oleks rohkem õigus olnud kõnelda sinna paremale poole. Tuleb ainult meelde tuletada seda, missugust demagoogiat tehakse paremalt poolt ja ka keskerakondade keskelt. Tehti läinud aastal ja ka tänava demagoogiat summade üle, mis „Estoniale“ ja „Vanemuisele“ toetuseks võetud, arvan, see ei ole härra Tõnisson'ile teadmata. Härra Tõnisson, selle asemel, et meid noomida, peaks püüdma neile, kelle juures ta ometi rahvusluse tunnet rohkem võiks otsida ja leida, selgeks teha... (J. Tõnisson, rhv: Ma ei ole kuulnud seda!) ...Teie võib olla ei ole härra Indermitte'st midagi kuulnud. (J. Tõnisson, rhv: See sai oma osa.) Aga tema kaaslastel on oma osa täitnud maal, külas rumalusega spekuloides.

Mispärast üldse meie seltskond, eriti jõukas seltskond, ei hinda seda kultuuri, kirjandust ja ka teatrit nii väga. (J. Tõnisson, rhv: Ei hinda teised ka mitte!) Teistelt on vähem õigust seda nõuda, näiteks töölisklassilt. See klass on iga aastaga sattunud ikka rohkem majanduslikku kitsikusse ja raskusesse. Temalt ei saa meie nii väga nõuda meie kunstiteoste, kirjanduse ostmist ja teatris käimist. Aga need nõudmised võime nõndanimetatud „kandvale seltskonnale“ üles seada. Kuidas ta seda nõudmist on täitnud, näitavad meie kirjandus, kunst ja teater. Meie kirjandus ei leia ostjaid, aga nii mõnigi, kes on sattunud nõndanimetatud „suurkodanlaste“ kabinetti, ei leia sealt muud, kui Vene keelse leksikoni. Kui vaatate Riigivanema kabinetti, leiate sealt sellesama leksikoni. (J. Tõnisson, rhv: Riigivanema raamatukogu on kodus, mitte kabinetis!) Mitmes sajas andes on nad üles seatud, aga otsige Eesti kirjandust, seda ei ole. Kui vaatate vastuvõtmisetubade laudu, leiate sealt jällegi välismaa kirjandust, mitte aga kodumaa teoseid. See on väga iseloomustav. Meil on ilmunud raamat, mis maksab 500 marka, ja

kõneldakse, et ühel haridustegelasel olla muretsetud see raamat paar kuud tagasi ja seisvat alles praegu lahtilõikamata. (Vahelhüüe paremalt poolt.) See on raamat, mis kirjandusseltsi poolt välja antud Eesti üle. Ei toeta kirjandust just need ringkonnad. Aga kus see ringkond ennast kulutab? See ringkond kulutab end kabareedes, kohvikutes, inimesed istuvad õhtuti seal nii nagu kudevad kalad.

Selle kohta, kuidas meie teater on tagurpidi läinud, on andmed Tallinna kohta: 1920. a. käis teatris 321.339 inimest, 1921. a. — 237.444 inimest, 1925. a. — 216.047, — vaadake, kuidas üle 100.000 on teatriskäijate arv langenud. Ja kui vaatate, mille arvel see arv langenud on, siis näete, et just tõsiste etenduste arvel — draama, ooper. Mis kinosse puutub, siis oli 1919. a. kinoskäijaid 669.876, 1921. a. — 541.178, 1924. a. — 1.119.356, 1925. a. — 1.303.932, läinud aastal umbes — 1.800.000, ja tänava aastalläheb see kindlasti üle 2 miljoni, sest kinode reklaam on kasvanud ja võib järjest rohkem poolehoidu. (J. Laidoner, põl: Ega see meil üksi nii ei ole, terves ilmas on nii!) See on üks põhjus, mis pärast meil teatrielu tagurpidi on läinud. Kino tõrjub rahvast teatrist eemale. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Mis Taara ususse puutub, siis võib see sissetulekut tuua ainult „Estonia“ vorstivabrikule, kelle vorste ohverdatakse... (Naer)... Taarale kuskil mäel... (M. Martna, stp: Ristiusu ülempreester.) Niisuguseid narrusi on igas seltskonnas, ja Eesti seltskond ei tarvitse pärast sõda tasakaalus olla. See on arusaadav ja seal ei ole midagi iseäralikku.

Tõesti on noorusele teatrit tarvis, ja „Vanemuine“ võiks väga hästi ka õppevahendi ülesandeid täita. Aga kas see noorus seal käib? Miks ei käi noorus seal? Seal on omad põhjused, mida ka härra Tõnisson selgitama peaks, ja mille kõrvaldamiseks tuleks samme astuda, kui nüüd seda nõndanimetatud rahvuslikku teatrit tarvilikult tahetakse aidata. Et nüüd tööliste ringkondadest peaksid need inimesed tulema, kes siis, kui „Töölisteater“ suletakse, „Vanemuises“ need tühjad kohad täis täidavad, seda meie uskuda ei suuda. Aga vaadake, nooruse juures ei suudeta seda tarvilikku poolehoidu „Vanemuisele“ ega „Estoniale“ leida, ega sisse istutada, kuna seda aga tingimata teha tuleks.

Mis „Vanemuise“ korraldusesse puutub, siis mina ei hakka seda siin arvustama. Ainult võiks tähendada, et seltskonnale, kes „Vanemuisest“ eemal, on niisugune tunne jäänud, et pärast seda, kui härra Menning lahkus, „Vanemuine“ omale uut direktorit leidnud pole. (M. Martna, stp: Ta oleks ka Men-

ning'iga eesotsas samasugune olnud.) See on küsimus. (J. Tõnisson, rhv: Praegune teatrijuht on päris virk mees.) Neid vahetatakse ühtepuhku, ja ei saa öelda, et „Estonialgi“ oma teatrijuhi valikuga õnne oleks. Nende ümber on ikka keerlenud intriigid, ja pole korda läinud leida seda, kelle juurde peatuma võiks jääda. (J. Tõnisson, rhv: Viimasel ajal „Vanemuise“ juhiga ollakse rahul.) Kuidas viimasel ajal on, seda ma ei tea, aga avalikust arvamisest on kuulda, et seal rahul ei olda. (J. Tõnisson, rhv: Tartus ollakse rahul.) Kes rahul on, need teatris ei käi. Kui Teie vaatate tõsisemaid etendusi Tartu „Vanemuises“, siis Teie leiata, et need on tühjad. Ja kui see Hindrey „Kooparüütel“, või mõni teine „Omal jalgel“ tuleb, siis on rahvast. (J. Tõnisson, rhv: Mina olen paaril korral päris klassilisel tükil käinud ja on palju rahvast olnud.) Mina olen ka sattunud mõnele etendusele ja on ikka vähe rahvast olnud.

Mis puutub provintsiteatritesse, siis on ka provintsiteatritel teatud eluõigus, nagu „Sädel“, „Endlal“, „Ugalal“ jne. Ja eelmistel aastatel just meie poolt tuli ettepanek, „Ugalale“ ja teistele toetust anda. Ja meie ei näe midagi iseäralikku selles, kui ka provintsiteatrid nüüd natukene toetust saavad. Aga miks provintsiteatrid tänava ilma on jäetud, see on valitsuse saladus, ja valitsus peaks siin tarvilikke põhjendusi ette tooma. Et see paarsada tuhat meie eelarve tasakaalust välja viiks, seda öelda ei saa. Selle summa meie igatahes leiaksime, ja see summa on sarnane, mille üle niipalju piike murda ei tarvitse. Nii siis, kui meil teatrikriis on, siis on põhjused sootu teised, mitte ainult teatris eneses, tema korraldamises jne. Ka kino rõhub teatri välja. (Vahelhüüe A. Lauri, as poolt.) Mis kogu rahva maitseesse puutub, siis ei ole veel kogu rahvas suutnud teatrit jõuda. Rahvas, kes maal elas, ja rahvas, kes kuulub tööliklassi, ei ole jõudnud majanduslikkudel, sotsiaalsetel põhjustel nii kaugele, et talle võiks etteheiteid teha. Enne tuleks algkool välja arendada, enne tuleksid rahvale muretseda tarvilikud elutingimused, siis vast alles võime kõneleda sellest, et rahvas peaks rohkem kultuurelust osa võtma.

Mis puutub töölisteatrisse, siis härra Tõnisson otsib sealt tendentsi, aga tendents on ju ka „Estonias“, on „Vanemuises.“ Töölisteater on siiski õigustatud. Kui meie töölisteatril kriipsu peale tõmbame ja nõudmise üles seame, et töölised kõik käiksid ainult kodanlikes teatrites — ega meie sellega neid klassivaheid, mis on sootu teistel põhjustel tekkinud, kinni ei kata. Need klassivaheed jää-

vad, ja vististi ei tarvitse härra Tõnisson'il tormi joosta töölisteatri peale. Töölisteatri on oma sihtjooned ja oma teatud elujõud ka olemas, tähendab töölisteatrit surmata ei saa. Siin tuleks leplikum olla ka neil, kellest on ebaõnnestunud andmine.

Samuti võiks leplikum olla vähemusrahvaste vastu. Neil on oma emakeel, neil on oma kultuur olemas, ja peab ütlema, et nende teater seisab palju kõrgemal kui meie oma. Vene teatrijõud ja repertuaar ei tarvitse mitte häbeneda. Härra Kurtschinsky tähendas väga õieti, et seal võib ka midagi õppida, ja meil on ju see täiesti ükskõik, kellelt meie õpime, kas venelastelt, sakslastelt või kelleltki muult. Ei tarvitse Vene kultuurpüüdeid meie siseriigis eitada. Meil on isegi sel alal teatud sammud astunud, ja nagu teada, tõke Vene kultuurile pandud. Meil on naabri, keda halvaks naabriks peetakse, keel meie koolidest välja surutud, sellega on meie noorsool sellest kultuurist osasaamine ära võetud. Kui otstarbekohane see on, selle juures võib kahelda. Kas meie suudame nii väga inglaseks või prantslasteks saada on küsitav, ja kas Prantsuse kirjandus ja kunst või Inglise kirjandus ja kunst seda kohta täidab, mis Vene kirjanduse ja kunsti käes seni oli, selle küsimuse üle vaidleme veel edaspidi.

Mis puutub lõpuks rahvuslikusse tundes, siis ei saa rahvuslikkust kellelegi sisse pumbata, ja ei saa rahvuslikkust ka kellegisse istutada ainult sõnadega. Peab ütlema, et see isegi kahjulik on, kui ainult väliste abinõudega katsutakse rahvuslikkust tõsta. Õeldakse, et ega see veel taevariiki ei saa, kes omale vastu rindu lööb ja „Issand, Issand!“ hüüab, niisama ei saa rahvuslasteks tunnustada veel neid, kes seda sõna alati tarvitavad ja igalpool esile tõstavad. Meie oleme näinud, et need rahvuslased halvad rahvuslased on. Vististi ei ole ka härra Tõnisson teisel arvamusel, et meie riiklikkuse tähe all on väga palju sarnaseid asju tehtud, mida õigeks pidada ei saa. Ja lõppude-lõpuks — mis see rahvuslik põhiheli on, tuleb ka kord ära selgitada. Mina olen katsunud selgusele jõuda, mida see tähendab.

Olen leidnud ühe J. Tõnisson'i erakonna raamatut, kus see sees on.

Ja kui meie selle heli redeliks võtame, siis see põhiheli on olnud: „Linamonopoli lood, Kuidas riigi varandust pillati, Laiutamise ja sahkendamise, Rahvuslik suhkur, „Riigi Teataja“ sihilik vale-tõlgitsemise, Eesti Meripank, Inetu pilge, Paljasjalgse kadetus, Jutt sõgedatele, Miks jäi Harju pank pankrotti? Laenuid, Siiami kaksikud, Riigikogu esimehe korter, Salong-vagunite jutt, „Kaastöötamise maks“, Vananaiste jutt, Võltsimine, Linnade orja-

mine ja sunnivõtmised, Rahvuslikuks äraandmiseks, Viimase leivapätsi võtjad, Võta sealt, kus võtta on, Kes kogunud kapitalisid, „Kingitused“ asunikkuudele, Teedetegemine, Teadlikke valetateid, Teadlik võltsimine, Rebasesaba varjamine“, (J. Tõnisson, rhv: Mis vahelugemine see on?) „Sotsialistlikkude kalduvustega linnalased, Poliitika ja äri, Põllumehe sõbralik meeoleu jne.“ Lõpuks küsitakse, kas siis selleks oleme võidelnud rind-rinna kõrval oma iseseisvuse eest? Meie oleme näinud, mis see rahvuslik põhiheli on, millest jutustatakse, ja ma olen katsunud heliredelit leida, ning leidsin raamatu „50 valet“. (J. Tõnisson, rhv: Ja muud ei ole midagi? Vahelhüüe: Mis Teie seega öelda tahate?) Mis ma seega öelda tahan? Ma tahan öelda seda, et seega ei tee keegi rahvast rahvuslikuks, kui iga sammu peal ütleme: rahvuslus, rahvuslus, rahvuslus. (J. Tõnisson, rhv: Ma pole mitmed ajad rahvuslusest rääkinud!) Teie läinud koosolekul ütlesite kõik aeg „rahvuslus“. (Vahelhüüe J. Tõnisson'i, rhv poolt.) Aga sellele, mida Teie „rahvusluse“ all mõistate, tuleb sisu anda. (J. Tõnisson, rhv: See ei ole sugugi minu „rahvusluse“ sisu!) Ma ei kõnele Teie „rahvusluse“ sisust, vaid ma kõnelen tegelikust elust, tegelik elu peab sellele sisu andma. Iseäranis viimasel ajal on meie tähelepanu sellele pööratud, et sellele rahvale, kellelt nõutakse, et ta isegi teatrit ja kultuuripüüetest laht jütteleks, tarvilikku eluülespidamist võimaldataks. Mis teie arvate, kuidas rahvas selle peale reageerib, kui teie näiteks sarnase lause lendu lasete, et just rahvaerakonna arvele tuleb seda kirjutada, kui „hoolekandeseaduse vastuvõtmisel Eesti rahvaerakond kerge käega ei talitanud, vaid tema ettepanekul määrati 10-aastane tähtaeg seaduse maksmapanemise ettevalmistamiseks?“ Vaadake, mis sugune on olukord. Kas meie peaksime pooldama sarnast rahvuslikku seisukorda, kus meie rahvuslik kerjaja rahvuslikke laule laulaks, et rahvuslikke ande korjata? Niisuguseid nõudeid rahvale üles seada ometi ei või. (J. Tõnisson, rhv: Noh, mis seal siis on?!) Võtame näiteks hoolekandeseaduse. See seadus on iseenesest sarnane, mida oleks võinud varem maksma panna. (J. Tõnisson, rhv: See oleks vast õige kahtlane olnud!) Kuid vaatame veel teisi seadusi. Võtame põllutööliste seaduse. See väikene seadus on tühistatud. Võtame mõned teised Vene töökaitse seadused, ka need on tühistatud. On isegi niikaugele mindud, et tahetakse läbi viia seda, mis üheski teises riigis pole tehtud. Tahetakse riigiteenijatelt ja -tööstelt arstiabi ära võtta. (J. Tõnisson, rhv: Kes on seda taht-

nud?) Seda on teostama hakatud. Ükski riik ei ole seda teinud, ja meil minnakse niikaugele, et 50% rohtudest jäetakse riigiteenija kanda. Peab ütleva, kui see rahvusvaheliselt teatavaks saab, siis on see väga suur häbi. (J. Holberg, põl: Teie esitaja ütles ühes komisjonis, et just praegune süsteem ei olevat otstarbekohane!) Selle asemele tuleks teine süsteem panna. (J. Holberg, põl: See härra ütles, andke ainult palka, las arstivad sellest.) Omal ajal nähti, et meie rahva seisukord on halb, tekkisid hoolekandeadused, nüüd aga hakatakse uuesti hoolekandeseadusi kärpima, hoolekandeadustusi ära kaotama. Meil tahtakse rahvast steriliseerida, selle asemel, et võiksime tarvitusele võtta abinõud, millega tööliste seisukorda parandada, mis tarvilik selleks, et rahvuslikku enesetunnet tõsta. Meie rahvale tuleb nende teiste seadustega, nimelt sotsiaalseadustega, sarnane seisukord luua, kus ta võiks tunda oma isiklikku elu, võiks tunda, et temal elu on olemas ja kodu. Sellega suudame rohkem köita ja rohkem nende keskel riigikodaniku tunnet kasvatada, kui nende õõnsate sõnadega, mida igalpool tarvitame, mille mõte selgusetu, ning mida ebaõigelt tõlgitsetakse. Meie rahvuslased peaksid siiski katsuma tegelikus elus Eesti rahva seisukorda parandada, selleks neid abinõusid tarvitades, mis teiste maade kultuur ja tsivilisatsioon kätte näitab. Aga viimastel aegadel on eriti sel alal tagurpidi mindud, ja niisugustes oludes ei või kultuuri tõusust juttugi olla. Meil on arvatud mõnelt poolt, et rahva tulevik ja laste rohkus seisab selles, kui sotsiaalne viletsus kasvab. Seda on ühes komisjonis toonitunud, et kui rahva sotsiaalne olukord halveneb, siis võimalik on meie rahva juurdekasv. Näiteks toodi mõisamoonakaid: vaadake, kas seal vähe lapsi!

Niisugused väited on hakanud läbi lööma. Nii kaua, kui need vaated ei muutu, nii kaua ei ole loota, et meie kultuur võiks tõusta. Meie kirjandus on piiratud väikese lugejate arvuga. Keel on väike, ja meie kunst ei ole jumal teab mis anda suutnud. Ka tarvitajate hulk on väike ja see saab veelgi vähenema. See seab ka piirid Eesti kultuuri arenemisele, ka teatri-tele.

13. Järgmise Riigikogu koosoleku aja ja päevakorra kindlaksmääramine.

Abisekretär **O. Liigand**: Ma teen ettepaneku, järgmine Riigikogu koosolek ära pidada täna kell 17 päevakorda võttes:

1) Eesti ja Läti vahel 19. oktoobril 1920. a. Riias sõlmitud konventsiooni riigipiiri ja piiriäärse maariba elanikkude õiguste kohta

ja 1. novembril 1923. a. Tallinnas sõlmitud täiendava piirilepingu muutmise protokolliga kinnitamise seadus — III lugemisel.

2) Eesti ja Briti vahelise rahatransfertide vahetamise kokkuleppe lisaartiklite kinnitamise seadus — III lugemisel.

3) Revideeritud Berni kirjandus- ja kunsti-teoste kaitsekonventsiooniga ja selle lisaprotokolliga ühinemise seadus — III lugemisel.

4) Riigiasutustes eraisikutele ja -asutustele maaplaanide, hindamise- ja piiridokumentide valmistamise ja õigekstunnistamise seadus — III lugemisel.

5) Tempelmaksu seaduse muutmise seadus — II lugemisel.

6) Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1927./1928. aastaks — II lugemisel.

Edasi needsamad päevakorra-punktid, mis Riigikogu täna hommikuse koosoleku päevakorras pärast eelarvet ette nähtud.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Seega on tänaõhtune Riigikogu koosolek ja selle päevakord kindlaks määratud.

14. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1927./1928. aastaks — II lugemisel. (punkt 12. järg.)

H. Martinson (tp): Viimane Riigikogu koosolek muutus sõna tõsisemates mõttes teatrite tuluõhtuks, õieti „Vanemuise“ tuluõhtuks, milles ka lugupeetud rkl. Tõnisson arvas heaks kaasa mängida. Tema tulises isamaavaimus kaasamängimise vastu ei oleks õieti midagi öelda, kui ta teistele teatritele seda sama tulust osasaamise õigust oleks lubanud osaks saada, mis „Vanemuise“ teatrilgi. Härra Tõnisson arvas heaks „Töölisteatri“ kohta õige halvaks panevalt rääkida ja tähendas, et sellel ei tohiks mingit õigust olla riikliku toetuse saamiseks, sellepärast et see mängida ainult tendentsitükke, mis klassivaene ässitada ja mis riiklikust seisukohast vaadates täiesti hädaohtlik olla. Peale seda sai ta täis püha viha, kui väikerahvus, kelle liikmed samuti Eesti riigi kodanikud ja Eesti riigile maksusid maksavad, ma mõtlen venelased, oma teatril julges nõuda teatud abiraha protsentuaalselt oma suuruse järele, eestlastega võrreldes.

Vaatame selle peale rahvuslikust seisukohast, siis peame otsusele tulema, et nad seda täiesti õigustatud on nõudma, sest kui ühel rahvuslikul teatril on õigus toetust saada, peaks ka teisel sama õigus olema. Meil armastatakse öelda, et kunst on kõigil ühtlane. Kuivõrd

ta seda on, vaatame teatrikunstist. Kunst peaks küll olema ilma klassivahedeta, kuid kunstnik kui inimene, kui tegur, ei pääse mööda klassivahedest. Kunstnikud hoiavad omas suures enamuses ikka sinna poole, kes neile rohkem maksab. (J. Tõnisson, rhv: Missugune kunst tarvitseb klassiline olla?) Kunst ja kunstnik, need on kaks isasja. (Vahelhüüded keskel.) Härra Tõnisson ei jõudnud küllalt kiidulaulu laulda „Vanemuise“ teatrile, öeldes, et see olla kunstiliselt hiilgaval järjel. (J. Tõnisson, rhv: Mitte hiilgaval, vaid õige heal.) Mina kirjutasin selle üles, ja Teie võite stenogrammist järele vaadata. Siis ütles tema veel, et kultuuriliselt on „Vanemuise“ teater palju ära teinud, ja rahvas peaks sellest ometi aru saama, sellest suurest tööst, mis „Vanemuine“ rahvakultuuri tõstmiseks ära teeb. Mina olen ka „Vanemuisest“ mööda käinud.... (Üldine naer.)...ja seal omalajal tegevuses olnud, ning tean neid telgitaguseid, mis seal valitsevad. Mina olen ka selle uue „Vanemuise“ asutamise juures olnud ja võin öelda, et see „Vanemuine“, mis riiklikku toetust ei saanud, tegi kultuurilise tasapinna tõstmiseks palju rohkem ära, kui praegune „Vanemuine“, mis riiklikku toetust saab. Ma nimetan just seda aega, kui härra Menning veel „Vanemuise“ juhtimisest osa võttis. See „Vanemuine“ levitas ja tõstis rahvakultuuri sel ajal tõesti palju rohkem kui praegune. Juba sellel läbi, et ta paremat näitekirjandust paljundas, raamatuid välja laenas kaunis soodsatel tingimustel. Seda ei saa keegi eitada, et sel häid tagajärgi ei oleks olnud. Endine „Vanemuine“ ei tulnud küll omaga välja, aga ta on enam energiat avaldanud, kui nüüdne „Vanemuine“. Nüüdne „Vanemuine“ tarvitab tihtilugu — ma lähen vist liiale, ma „Vanemuise“ repertuaari ei tea, aga ma usun et ta ei ole parem, kui „Estoonia“ repertuaar, kuna härra Menning'i ajal võis „Vanemuise“ repertuaari selleaegse olukorraga arvestades täiesti väärtuslikuks tunnistada. Enam-vähem olid need teatud sihilikud tükid, millel mõte ja tõetera sees ei puudunud, kuna praeguse teatri kunstilist ja kasvatuslikku väärtust üle hinnatakse. See on nagu moeks saanud igal pool, millele keegi vastu ei sõanda rääkida, et teater on tähtis tegur hariduspõllul. Aga vaatame lihtinimese seisukohast, kas see teatrit samuti hindab kui inimene, kelle kõht igapäev täis on. Ma usun, et kui tööliskonnale, kellel kõht tühi ja riideid ei ole selga panna, rääkida neist meelte ja tunnete peenendamisest, mida teater aitab kasvatada, ütleks ta ilma pikema jututa: anna mulle parem tükk leiba, see on mulle palju kasulikum. See oleks

niisama, kui räägitaks pimedale värvide tähendustest. See vastaks — tee mind enne nägijaks ja siis hakka mulle värvide tähendusi seletama, missugune punane, must või valge on. Niisama ütleb tööline, kelle kõht tühi on, kui talle räägitakse teatri hariduslikust ja kasvatuslikust mõjust — anna mulle enne leiba, et kõht oleks täis ja riided seljas, siis tõepoolest hakkab lõbu tundma teatritest ja meelt peenendama selle kalli abinõuga. Ei saa salata, et teatril ka oma teened on; aga suurem teene on ikkagi lõbu, nagu üldse kõik kunst on esimeses järjekorras — täie kõhu lõbu.

Teises järjekorras tuleb alles kasvatuslik ja hariduslik mõju. (Vahelhüüe.) Vaadake, seda peaks ta olema; aga niikaua, kui normaal inimese seisukorda veel ei ole, ja seda ei ole suuremal hulgal inimestest, siis oleks täiesti ülekohtune, kui niisuguste asjade peale suurema hulga maksumaksjate taskust suured summad raha välja antakse. Öeldakse, et igas kultuurriigis saavad teatrid riigilt toetust. Väga õige, et antakse. Aga seda antakse enam-vähem ikka selles mõttes, et neile inimestele, kellel juba minimaalnõudmised elu kohta täidetud on, veel lõbusaid tunde valmistada. Peale selle on teater veel uhkusasjaks. Kui võõrad tulevad, siis näidatakse neile: vaadake, missugused toredasti sisseseatud teatrid meil on, missugused toredad baletitrupid tantsimas, sääri näitamas. Kõike kokku võttes on teatrid rohkem uhkuseasjaks kui hariduseallikaks. Aga et nad omaga välja ei tule, selleks on põhjused igatahes olemas. Mina vaatan asja peale sellelt seisukohalt, kui teater peab olema lõbustusasutus, mis ta ka õieti on, siis oleks selle loomulik järeldus, et ta peaks omaga välja tulema, nii nagu teisedki lõbustusasutused omaga välja tulevad. On olemas teatreid, mis on sunnitud omaga välja tulema ja kelle teened kunsti levitamisel ei ole sugugi väiksed. Vaatame näiteks „Vanemuisest“ hiljuti lahkunud rändteatrit, mille kohta keegi öelda ei või, et tema kunstilised võimed sama kõrgel ei oleks, kui „Vanemuisel“. Aga tema ei saa kuskilt toetust. Usun, et tema levitab kunstitundmist provintsis ja külades rohkem laiali, kui „Vanemuine“ või „Estoonia“ seda teevad. Selle läbi, et ta rändab suuri ringe tehes, läheb igasse nurka, sinna, kus inimesed muidu head teatrit näha ei saa, selle läbi on talgi õige suure teened kunsti levitamise alal. Püüab sealjuures omaga läbi tulla ja „seab suu seki järgi“, nagu vanasõna ütleb, kuna meie suuremad teatrid, nii „Estoonia“ kui „Vanemuine“, on õieti laiutamise peale välja läinud. Kas on neid toredaid kostüüme, mis seal on, tarvis? Aitaks ju küllalt, kui tarvitatakse järele tehtud asju selle järgi, mida ette kujutatakse, nagu kogu

teater on järele tehtud mäng elust. Siis ei oleks tarvis neid siidikosttüüme, mis tuhandeid maksavad, ja teatri sissetulekule sügava augu lõövad.

Vaatame teisi kunstialasid, mida meil nii kõrgesti üles kiidetakse ja mis kultuurkapitalist toetust saavad. Vaatame meie maalikunsti, meie kirjandust, siis näeme peaaegu igalpool sedasama, mis teatrite juures. Niipea, kui on hakatud riiklikku toetust andma neile aladele, on need suuremalt osalt tagurpidi läinud või paigal püsinud, mis õieti seesama on. Näiteks kirjanduse alal on sarnaseid asju ja töid hakatud produtseerima, mida vähe loetakse. Vaatame endisi kirjanikke, kes riiklikku toetust ei saanud, nagu Ed. Vilde, Peterson, Kitzberg, nende teoseid ei või kaugeltki halbadeks pidada omaaegse kirjanduse alal, ja loetavad olid nad, arusaadavad kõigile, kes neid luges. (J. Tõnisson, rhv: Aga teie sõbrad ütlevad, et Kitzberg on pahna produtseerinud.) Ma arvan, et igal tööl on oma aeg. Ma ei ütle, et ta igal ajal loetav on. Aga vaatame selle vastu uuemaegset kirjandust, millest armastatakse kiitvalt kirjutada, nagu „Saatana karussell“, „Lendavad sead.“ (M. Martna, stp: Ega Teie ometi härra Bauer'i seisukohale ei ole asunud.) Ei mitte, ma olen rääkinud lihtsa inimese seisukohalt, kes pahandab selle üle, et ta peab maksusid maksuma niisuguste inimeste jaoks, kes produtseerivad kirjanduslikke teoseid, mida vähe loetakse ja millest vähe aru saadakse. Nad peetakse riigi kulul üleväl, ja selle juures kiidavad oma ringkonna mehed vastastikku üksteise kunstivõimeid. (M. Martna, stp: Selle vanasõna järgi, et „süga täna sina mind, homme sügan mina sind.“) Ka produtseerimine on vähemaks jäänud. Selle üle peaks õieti rõõmustama, et sarnaste raamatute toodang vähemaks on jäänud. See ei ole kurtmise väärt. Aga et riigi raha raisatakse, makstes inimestele, kelle sulest midagi ei ole ilmunud aastate jooksul, riiklikku palka, tihtilugu enam, kui töölise elatismiiniumi nõudmine oleks, see on maksu maksjate seisukohast täielik ülekohtus. Kõige loomulikum oleks, — ma ei eita toetuse andmist kirjandusele ja kunstile, — kui seda antaks teenete järgi, kui riik laseks väärtuslikud tööd trükkida omal kulul, et need rahvale kättesaadavamad oleksid hinna poolest, ja siis maksaks ka kirjanikkudele teatud honorari, nii et nad võiksid endid oma tööst ära elatada. Selle ma leiaksin täiesti loomuliku ja õiglase olevat. Aga sarnane viis, nagu nüüd seda kultuurkapitali välja jagatakse, ei vasta õigluse põhimõttele ega nõuetele.

Niisama on kujutav kunst. Mina olen neil kunstinäitustel käinud. Iseenesest huvitab

see mind, ehk ma küll vähik sel alal olen, aga usun, et 90% meie inimestest vähikud on kujutava kunsti alal, kes vaevalt aru saavad, mida mõni kõrgelt kiidetud pilt, mis kunstinäitusel vaatamiseks välja pandud, õieti peaks kujutama. Kiitnud on muidugi oma mees, selle põhimõtte järgi, nagu härra Martna tähendas: „süga sina mind, siis mina sügan sind.“ Vaadeldes mõnd niisugust pilti, siis ei saa kõige parema tahtmise juures aru, kas see on heinakuhi, saksa söök „rosolje“, või on see prüghunnik. Siin peab inimene ainult kunstiniku silmaga vaatama ja sellest aru püüdma saada, mida kunstnik oma fantaasiaga on tahtnud ette kujutada. Kõik inimesed ei saa seda, ei ole ka tarvidust sarnase kunstist arusaamise järele. See ei aitaks meie kunsti ega ei peenedaks ka meie tundeid ega meeli. Helikunstist ma ei hakkagi kõnelema, sest õnneks on nüüd eelarves teine konservatoorium, kes ka neid kunstnikke ette valmistas, ilma abirahata jäetud. (M. Martna, stp: Eesti rahvas on ometi laulurahvas!) Las ta olla peale, aga on ainult mõned üksikud, kes oma kõhu sellest laulmisest täis saavad, suur enamus ei saa sellest midagi. Kui keegi oma lõbu pärast laulab, siis ei ole mul selle vastu midagi, kuulan heameelega pealt, aga et elukutselisi lauljaid meil nii palju valmis fabritseeritakse, kes kõik laulust elada tahavad, see meile mingisugust kasu ei anna. (J. Tõnisson, rhv: Küll meie inimestel on hea õõtsik, et seda kõike ära seedita! J. Piiskar, stp: Seda serveerisite Teie ise, härra Tõnisson!) Härra Tõnisson, mina kannatasin vaikselt, kui Teie oma rahvuslikke põhiluseid meile katsusite külge pookida, nüüd võite Teie ka ära kannatada seda, kui mina räägin täiesti lihtnimese seisukohalt. Ja õieti tahaksin ma just härra Tõnisson'ile tema enese sõnu meelde tuletada, mis ta lõpuks ütles: „Kui keegi tahab rahvuslikku kunsti arendada, siis on loomulik, et ta riigi kulu peale eestkätt välja ei lähe, vaid katsub näidata, mis ta ise suudab.“ Vaadake, see on härra Tõnisson'i kõnes lause, millele ma kaks kriipsu alla tõmbaksin, meie mõtted lähevad siin täiesti ühte, kui keegi tahab oma rahvuslikku kunsti edendada, siis näidaku, mis ta ise võib, argu lootku riigi abi peale. Need sõnad kõlbavad kõige paremini meie suuremate teatrite „Estoonia“ ja „Vanemuise“ kohta, need peaksid eestkätt ka oma jõu peale enam lootma. Kui asuda sellele seisukohale, et kunsti tähtsus ei tule eitada, ja ma asun healmeel sellel seisukohal, siis antagu igapähele ja igale poole, kus seda toetust vaja on. Antagu toetust niisasti töölisterile kui ka kodanlikule rahvusriiklikule teatritele. Ei ole ühel enam õigust

nõuda kui teisel. Ma mõtlesin esmalt küll teise ettepaneku teha, nimelt suurel arvul „Estonia“ ja „Vanemuise“ toetussummasid vähendada, aga et see juba nüüd härra Tõnison'ile südame peale hakkas, siis ma heidan armu tema peale ja ei tee seda ettepanekut, vaid toetan sotsialistliku rühma poolt tehtud ettepanekut, nimelt sellel alal, et jäädaks teatrite juures sama summa juurde, mille valitsus oma eelarves määras.

Veel aga tahaksin heameelega rõhutada töölisteatri seisukorda. Meil ei ole õieti veel töölisteatrit, kuigi seda esile tuuakse. Töölisteater on alles asumisel. Kui räägitakse töölisteatrit, siis on neid õieti kaks, kes selle nime all etendusi annavad, mõlemad väga odava hinnaga, nii et ei või öelda, kumma teatri etenduste arv möödunud aasta jooksul suurem on olnud. Ma mõtlen teist töölisteatrit, mis meie karskuselts „Valvaja“ kõrval asub. Kui ühele töölisteatrile peab toetust andma, siis oleks see

ebaloomulik, kui teisele ei anta. Esimene töölisteater, mis oma põhikirja alusel töötab ja millel osakonnad on provintsis ja maal, peaks loomulikult rohkem toetust saama kui teine, mis ainult kohaliku tähtsusega on. Ma ei hakka selle kohta erilist ettepanekut tegema, usun, et seda teeb keegi teine, igitahes aga toetan niisuguseid ettepanekuid, mis katsuvad enam seda kunsti toetust ühtlustada klasside vahel. Sellelt seisukohalt ei oleks ma ka vastu, kui Vene rahvuslik teater saaks teatud osa sellest toetusest.

(Vahelhüüded: Lõpetada!)

Juhataja **R. Penno**: Ettepanek on tehtud, koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan Riigikogu koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 14.20 min.

Algkirjale alla kirjutanud :

Riigikogu esimees **K. Einbund**.

Abiesimees **R. Penno**.

Sekretär **M. Juhkam**.